

ZSIDÓ ÉS NEMZSIDÓ MAGYAROK

az

EMANCZIPÁCIÓ UTÁN.

Írta:

ACSÁDY IGNÁCZ.

BUDAPEST.

NYOMATOTT WEISZMANN TESTVÉREKNÉL.

1883.

ZSIDÓ ÉS NEMZSIDÓ MAGYAROK.

Magyarnak lenni nem egyes osztályok vagy felekezetek kiváltsága. Magyar az, ki nyelvre, nemzetiségre, nemzeti érzésre magyarnak vallja magát. Ezer esztendőn át a legkülönbözőbb népfaj okból, felekezetekből, barbár és művelt törzsekből újonczozta magát a magyarság. Nincs vallás, nincs népfaj, melyet többé-kevésbé meg nem adóztatott, melytől valamit el nem bódított volna s évezredes története nem egyéb, mint az átalakítás, a beolvasztás soha nem szünetelő szakadatlan folyama. És e folyamat még ma sincs befejezve; a nemzeti géniusz ma ifjodott erővel folytatja a régi munkát, mert soha a hazának nem volt rá olyan szüksége, hogy a magyarság minél számosabb legyen, mint ma. A magyarságot tehát egyes hitvallások kizárólagos kiváltságának nyilvánítani, nemcsak égbekiáltó igazságtalanság, hanem véték a haza, bűn a magyarság ellen; meghazudtolása a nemzet ezeréves történetének, elferdítése, önkényes eltagadása a jelen tényleges állapotainak. Egy felsőbb hatalom, a mennyei gondviselés Magyarország fiait különböző vallások híveivé tette, de minden vallás bármely fiának egyenlően megadta a képességet, hogy igaz magyar hazafi legyen. Lehet magyar mindenki s a ki annak érzi, vallja magát, azt a magyar nemzet közösségéből nincs joga kizárni senkinek. Csak vallására katolikus, protestáns, unitárius vagy zsidó stb. a haza lakossága. De a mely része szóval, tettel magyarnak vallja magát, a közt nemzetiségileg nincs többé különbség. Hasztalan dühöngnek a német és muszka tejen táplált antiszemiták és hasztalan igyekeznek akárkitől, zsidótól vagy nem-zsidótól elvitatni a megmagyarosodás lehetőségét. Oktalan zajongásukat megczáfolják a tények. A ma-

gyarosodás még a régi világban sem volt a kiváltságosak előjoga, ma pedig a zsidónak épen úgy joga és kötelessége magyarnak lenni, mint a bevándorlott örménynek, görögnek, katolikusnak és reformátusnak. És a mint van joga felekezeti különbség nélkül a ma beköltözőnek, itt a magyar légkörben, a magyar földön szívvel, lélekkel elmagyarosodni, úgy meg kell barátkoznia minden ép eszű embernek a ténnyel, hogy a régóta itt lakó zsidók épen oly magyarok, mint a haza más fiai. Olyan magyar állampolgárok, mint a magyar törvény uralma alatt született más vallásúak, egy helyen anyanyelvök is magyar, más helyen nem az, mert ott környezetük sem magyar. De ez utóbbiak száma évről-évre rohamosan csökken, s egyetlen hazai felekezet sem karolta föl oly buzgalommal, oly szívós kitartással, oly teljes odaadással a magyarosodás ügyét, mint a zsidóság. A zsidó hitű magyar állampolgár ma az ország legidegenebb vidékein is mindent elkövet, hogy legalább gyermekei tanuljanak magyarul s hazánkban nem egy hely van, melynek összes népiskolái közül egyedül a zsidók iskolájában magyar, kizárólag magyar a tanítás nyelve. A hol a zsidóság nem magyarosodik, ott bizony a magyarság vajmi lassú haladást tesz a lakosokban. Elő példa erre a különbség Pest és Buda közt. A főváros pesti oldala a zsidók rohamos magyarosodásával tíz év alatt minden tekintetben magyar város lett. Ellenben a bennszülött német polgárságot s nem a most beköltözött hivatalnokokat tekintve — a budai oldal, hol a zsidóság számaránya főleg a két első kerületben elenyészően csekély, egészben ma is oly német, mint tíz évvel ezelőtt. Ha a zsidók nem magyarosodnának, úgy a pesti oldal ma szintén épen úgy túlnyomóan német lenne, minőnek a régi időből ismerjük s minőnek Buda még a mai magyar világban is maradt.

De mit beszélek mindig a magyarosodó zsidóról! Nézetek szét az ország magyar vidékein, a magyar alföldön, a magyar megyékben és városokban s azt fogjátok találni, hogy ott a zsidók régóta ép oly magyarok, mint a többi lakosok. Különbség van a vallásban, a vagyoni és társadalmi viszonyokban, de a nyelvben, a hazához való ragasz-

kodásban nines. Ott ő is az anyatejjel szívja magába a magyar érzést s az első szó, a melyet eltanul, az magyar. Én nekem legalább magyar volt és maradt az anyanyelvem, magyar földön születtem, itt születtek atyáim, a meddig családi emlékeink a múltba csak visszaszállanak. És mint én, úgy van hitfeleim nagyobb része; itt éltek, itt vannak eltemetve az ő atyáik is; nekik is szent ez a hazai föld, mert benne pihennek azok csontjai, a kiket szerettek, a kiket tiszteltek. Ide fűzik őket a múltak emlékei, a jelen érdekei, a jövő reményei. A magyarországi zsidóság nagy része itt élt e földön már akkor, midőn ama fanatikus rusnyákok, kiknek ivadéka ma a magyar vér tisztaságának hirdetésével üzérkednek, még kegyetlenül gyilkoltgatták — a meddig ugyan Eötvös Ignác báró és a statárium engedte — a magyarokat; a mi nem is volt olyan régen. És itt éltek a magyar földön, mikor még a névre hirtelen megmagyarosodott antiszemita bujtogatók, az egykori Bachhuszárok és más beamterek ivadékaival valahol Cseh- vagy Morvaországban szunyadtak a mindenségben, a mi szintén nem régen volt. Lakott e hazában zsidó mindenkor; akkor, midőn Árpád magyarjai ide bejöttek, jöttek velők zsidók is, kik már rég itt lakó zsidókat találtak. Midőn a magyarok neve először merül föl a történelemben, már a zsidósággal némi összefüggésben említetik az. Bíborban született Konstantin mondja, hogy a kazár király — a ki tudvalevőleg zsidó vallású volt — Lebed türk (magyar) vezérnek »nobilem chazaram« egy kazár nemes leányt adott nőül, s a kazár nemesség, mint minden történetíró elismeri, zsidó vallású volt. Így kezdettől fogva jó viszony támadt zsidók és magyarok közt, mely évszázadokon zavartalan maradt, mit az is bizonyít, hogy a zsidók és magyarok közti házasságok még száz évvel a kereszténység elfogadása után is mindennapiak voltak. Akkor már fennállott a »polgári« házasság, nem olyan ugyan, mint a minőt ma sürgetnek. De annyi bizonyos, hogy a zsidó és keresztény közt akkor gyakoriak voltak a házasságok, olyan gyakoriak, hogy László és Kálmán királyok alatt, midőn az egyház folyton növekvő hatalma magához ragadta a házasságkötést, csak

számos és igen szigorú törvény útján, tehát erőszakosan és mesterségesen lehetett a zsidók és nem-zsidók közti házasságkötést megszüntetni. Mennyire ellenkeztek az új törvények a nép, a társadalom szellemével, azt a legjobban tanúsítja azon tény, hogy nagyon sokáig tartott, míg az életbe átmentek, míg az emberek számba vették őket, mert különben nem kellett volna e tilalmakat egyre szigorúbb alakban megújítani.

Olyan régi lakosai a zsidók e hazának, mint a többi hazai felekezettek. Ne beszéljünk tehát mindig bevándorlót, jött-ment zsidóról. Ezer esztendeje lakik e hazában ő is s ha ez idő alatt nem sokat hallunk a zsidó felekezett nagy nemzeti érdemeiről, arra csak azt felelhetjük, hogy azon időben a keresztény n e m - n e m e s osztályok vagy egyének ilyen érdemeiről sem sokat jegyzett föl a történelem. Viselték a zsidók is az igát, a jobbágyság jármát, mint a parasztok; éltek az elnyomatás sötétségében, mint a többi elnyomott osztályok, csak hogy őket még szánandóbb sorsújtotta, mert rajok még a vallásos fanatizmus is keserű kínzásokat és gyötrelmeket hozott. Egyebekben az volt a sorsuk, mint a parasztoké; éltek, nyomorogtak, dolgoztak és meghaltak ismeretlenül, nem emelkedve ki házi életök alanti köréből. És ha kiemelkedett valaki, úgy járt ő is mint a paraszt, a ki nemességet kapott s rögtön megszűnt paraszt lenni, sőt a legélesebb ellentétbe jutott parasztnak maradt rokonaival. Az Árpád-házi királyok korában a zsidó is kaphatott nemességet, a nélkül, hogy vallását meg kellett volna változtatnia. Utóbb azonban csak a kitértnek adományozták e kiváltságot. Az áttérés és a nemes-levél pedig megszüntetett minden vérségi köteléket az emberek közt Zsidók is emelkedtek így ki hitrokonaik szomorú köréből; ők is kaptak nemességet, de ezzel vallásra és jogi állásra egyaránt megszűntek zsidók lenni. Sok olyan nemesi család van hazánkban, melynek ereiben zsidó vér csörgedez. Talán ide sorozható a híres gróf Csáky-család is, melynek alapítóját Zsidónak hívták. De még a leghírhedtebb antiszemita egyike is a múlt század végen nemességet nyert zsidó doktor ivadéka. Van más is, a ki most büszke ősi predikátumára.

Pedig ha gondosan megvizsgálatná családját, azt venné észre, hogy vagy épen zsidó törzsből fakadt, vagy egymásik ága egyenesen az ótestamentum országában sarjadzott. A lenyűgözött, rabszolgaságra kényszerített osztályoknak, akár zsidók, akár keresztények, sehol és soha nem volt ragyogó történetük. Sem a görög heloták, sem a római rabszolgák, sem a magyar parasztok mint ilyenek nem igen járultak a nemzeti dicsőségfokozásához. Ez a szabadok joga, kötelessége, kiváltsága volt és ha világra szóló lángelme támadt volna a nem szabadok közt, a szent tűznek a saját edényét kellett volna összeégetnie, hisz szabadon, fénylően nem loboghatott. A szabadság friss lehellete kellett ehhez, az pedig hiányzott a legutóbbi időkig. A mit a zsidók tehettek, a mit szabad vala tenniök, azt megtették; dolgoztak, s minthogy más munkakört elzártak előlük főleg a kereskedelemre adták magukat. Ez lett nálunk is az ő speciális foglalkozásuk és a ki hazánk gazdasági történetét meg fogja írni, az kénytelen lesz rólok elismerni, hogy ezzel is fontos szolgálatot tettek Magyarországnak, mert a kereskedelmi tevékenységet abban az időben is ébren tartották, midőn a gazdasági élet e fontos ága a leglenézettebb foglalkozások közé tartozott, a midőn a kereskedésnek oly sokféle nehézséggel, akadálylyal kellett küzdenie, noha akkor is nélkülözhetlen eleme volt az összeség boldogulásának. Igen! Dolgoztak, fizették adójukat, keservesen fizették meg földesuraik védelmét s a hol lehetett, ott el is magyarosodtak. A török korszakbeli történelmi emlékek erre nézve sok jellemző adatot tartottak fen. A német uralom megszilárdulásával azonban megkezdődött az ő erőszakos elnémetesítésök is. Hisz eléggé ismeretes, hogy mostani német családi nevéket nem önkényt, a németiség iránti előszeretetből vették föl. Mért szerették volna ök a németeket, kik mindig a legkegyetlenebb zsidógyűlölők és üldözők voltak? Mi közük lehetett Németországhoz, a melyet nem láttak soha, honnan nem jöttek ide s hova nem akartak vándorolni innen? Rajok erőszakolták Bécsből a németiséget, rajok különösen a német neveket. És a József császárbeli magyar-német hivatalnokok — e múlt századi Bachhuszárok — gondosan

is örködtek fölötte, hogy egy zsidó se merjen magyar vezetéknevet fölvenni. Egész mesterségszerűen gyártották akkor a zsidó családi neveket s nem egy hazai zsidó családban ma is él tragikomikus emléke annak, hogyan jutott száz évvel ezelőtt az akkori családfő nevének birtokába. Erőszakosan kényszerítették a zsidókra a német nevet s egyebekben is ők voltak a germanizáló törekvés legelső és legszánandóbb áldozatai. A legjobb példája ennek a délmagyarországi zsidóság, melynek nagy része már családi névvel vándorolt ide be; ez a név nem német, hanem spanyol ma is. Ezen zsidók anyanyelve is tiszta spanyol, igazi kastíliai volt; az erőszakos germanizálás azonban utóbb rajok kényszerítette a németet, mely pedig annyira idegen hozzájuk, mint akár a hevesmegyei magyar parasztokhoz. Az elnyomott, a jogtalan zsidónak nem volt semminemű oltalma a bécsi germanizáció ellen; őt nem védtek hatalmas főpapok; nem buzdították, nem lelkesítették befolyásos főurak vagy akár a vármegyék, melyek patriarkhális önkényuralma ellen sokszor épen Bécsben kerestek és találtak védelmet. És ha mindezek daczára a magyar vidékeken már évtizedek óta a zsidó mégis magyar, ez oly heroikus tett az illetők részéről, melynek jelentőségét csak a viszonyok alapos ismerői méltányolhatják; ez oly hazafias érdem, mely a legnagyobb dicséretet érdemli s mely egymaga elnémíthatná az antiszemita hazudozásokat, ha ugyan még a közvélemény józanabb része is higgadt elfogulatlansággal ítélné meg a zsidókat.

De az ezerévi együttlakás még ma sem tudta eloszlanni a régi előítéleteket. Pedig az együttlakás ezer éves, ezt nem lehet tagadni. Igaz, hogy ez az együttlakás az úr és a rabszolga együttlakása volt. De mégis együttlakás volt s az urnák nincs joga arra, hogy jött-mentnek nevezze társát, még ha az rabszolgája volt. És ha az úr ma büszkén mutat a múlt dicsőségére, mi is utalhatunk százados szenvedéseink emlékeire. Szomorú, de igazi trophaeák azok is, múltunk emlékei, ezredéves szenvedéseink maradékai, de egyszersmind elvitázhatatlan bizonyítékai annak, hogy itt voltunk s ha nem osztozhattunk a haza örömeiben, osztá-

lyosai voltunk annak minden szenvedésében. Mert csak a jóban van úri kiváltság, a rosszban mindig egyenlő volt a haza minden fia; a nemzeti szerencsétlenségeket mindig csak úgy vagy talán még jobban megkeserülte a jobbágy és a zsidó, mint az úr. A verőfényben nem osztozhattunk; részünk az örökös zivatar volt, de ezzel ép úgy jogcímet szereztünk a honfúságra, mint az úr a maga uraságával. Neki privilégiumai élvezete volt a maga nemzeti hivatása, nekünk a szenvedés volt kötelességünk. Teljesítettük s kivívtuk magunknak általa, igaz, hogy legkésőbbben és legutoljára, azt a modern jogalapot, melyet az emanczipáció megteremtett, a jogegyenlőséget. Százados elnyomatással, százados szenvedésekkel kiérdemelt jutalom volt az; egy régi tartozás törlesztése, melylyel a magyar állam azoknak volt adósa, kik ezer év óta osztoznak terheiben, minden rossz sorsában, a nélkül, hogy öröméből, szeretetéből, dicsőségéből valaha a magok részét kikapták volna.

Még egyszer ismétlem, a magyarok bejövele óta laknak zsidók e hazában, s ha talán azt mondja valaki, hogy a mostani zsidók nem az ezer évvel azelőtt itt lakók ivadékaik, úgy erre csak azt felelhetem, hogy a mostani magyar nemzet is vajmi kevésbé származik az Árpáddal bejött magyarságtól, Csak jogutóda, de nagyon kevésbé vérbeli sarja. Ezer év óriási átalakulásai és változásai, vérvegyüléke, összeolvasztása áll az akkori zsidó és nem zsidó magyar lakosság közt. De a mint a mai magyar — bárkitől származik is — az előbbi emberöltők utódjaképpen emelhet igényt a magyar földre, úgy a zsidó vallású magyarság is ép oly joggal hivatkozhatik honpolgárságának igazolásánál arra, hogy a magyar állam lakosságának egyik eleme zsidó volt minden időben.

Ezer év óta élünk együtt e földön, mely ma egyenlően édes hazája mindnyájunknak. Férjünk meg egymással továbbra is; értsük meg egymást békességesen, hogy magyar maradjon e haza egy második évezredig.

AZ EMANCZIPÁCZIÓ HATÁSAI.

A mivel a magyar állam 1848-ban adósa maradt a zsidó vallású magyaroknak, azt megfizette az alkotmány visszaállításának első esztendejében 1867-ben. A magyar országgyűlés mindkét háza megszavazta és a királyi felség szentesítette a törvényt, mely a zsidó lakosságot polgári és politikai tekintetben jogegyenlővé nyilvánította a többi honlakosokkal. Mind a két házban meglehetősen simán ment aj javaslat elfogadása; a képviselők közül komolyan senki sem kifogásolta, a főrendek közül csak négy öregebb mágnás beszélt és szavazott ellene. Mind a két házban a roppant többség; igazi hazafias lelkesedéssel szavazta meg, hisz tudta jól, hogy az egész nemzetnek és nemcsak a zsidóknak tett vele szolgálatot.

Ép oly megnyugvással fogadta a közvélemény, melyet az 1848^{8/9}-ki közös vérkeresztség, a Bach-korszak együtt átélt szenvedései s az alkotmány visszaszerzéséért folytatott erőlködések, valamint a józan felvilágosodás szelleme kellően előkészítettek reá. Akkor a nemzet minden pártja olyan férfiak vezetése alatt állt, kik fennén hirdették, hogy a szabadság ma már nem lehet privilégium egyes osztályokra, egyes felekezetekre, hanem, olyan az, mint a nap, mely egyenlően adja világát és meleget mindenkinek, a kit az isten jóvalta megteremtett. Hisz az előbbi országgyűlések minden alkalommal kijelentették a koronának, hogy az elvett alkotmányt, a lefoglalt szabadságot nem, egy kaszt, hanem az ország minden fia számára követelik vissza s hogy azt kivétel nélkül, nemzetiség- és valláskülönbség nélkül a haza minden fiának közös palládiumává akarják tenni. Beváltották szavukat, fölvettek minden hitet az alkotmány védbástyaiba

s a nagy nemzet, a társadalom, a sajtó, a megyék színe-java ezt méltányosnak és helyesnek találták. Talán egyetlen számbavehető szó nem emelkedett, illetékes tiltakozás nem hangzott az emancipáció ellen, mert a nemzet nagy tömegei a saját szabadságuk betetőzését, biztosítékát látták benne; ez volt a zárkó a magyar nemzeti szabadság védbástyáján.

Az első tiltakozások éppen a zsidóság köréből emelkedtek a jogegyenlőség ellen. Világtörténeti tény ugyanis, hogy a zsidókat pusztán az üldözés gátolta meg benne, hogy az idők folyamán elvegyüljenek a többi népekkel. Azon elemek tehát, melyek az ősi valláshoz való merev ragaszkodást többre becsülték a polgári szabadságnál, rémülve látták az ódon válaszfalak leomlását s attól félve, hogy romjaik alá temetik a zsidó vallást is, egyszerre egész vakbuzgósággal keltek ki az emancipáció ellen. Inkább akartak a régi embertelen és lealázó állapotban maradni, semhogy a modern szabadságot vallásuk árán kelljen megvásárolniuk.

Azóta ez az oppozíció elnémult. Előharczosai belátták, hogy tévedtek, hogy két egymáshoz nem tartozó dolgot: a vallást s a politikát összezavarták. A tapasztalás megmutatta, hogy lehet valaki jó hazafi és igazhitű ember, s hogy a vallástalanságot nem a jogegyenlőség szüli, hanem olyan tényezők, melyek zsidókra és nemzsidókra egyaránt hatnak s a politikai jogoktól teljesen függetlenek. Ez az oppozíció tehát hamar elnémult s ma már a legorthodoxabb hitű ember előtt is drágává lettek azon politikai jogok, melyekkel az 1867. XVII. t. ez. felruházta. Ha még olykor-olykor valami kuvikszó hangzik is a sötétben, az a legszigorúbban vallásos körökben sem igen talál többé fgyelemre.

De ha elnémult az oppozíció itt, fölhangzott egyszerre egészen más oldalról. Előbb suttyomban, azután a muszka kegyetlenségek benyomása alatt egyre vakmerőbben indult meg az ámitók és ámitottak részéről a hadjárat a zsidó vallású magyarok emberi és politikai jogai ellen. Nincs az az undok fegyver, mely föl nem használtatott ellenök; készült egy olyan irodalmi válfaj, mely büzhödtebb és utálatosabb bármely peczegődörnél. A belőle kiszálló miazmák és gőzök

azonban megfertőztették a józan emberek gondolkodását fs, fölzaklatták az állati szenvedélyeket s megzavarták a képességet az elfogulatlan gondolkodásra. Sok más kihágással együtt végre megkezdődött az ostrom az 1867. XVII. t. ez. ellen. Az ostrom legújabbán illetékes helyen visszaveretett; a támadók szégyenletes vereséget szenvedtek. De az agitáció megmaradt, sőt fájdalom megmaradt a közvélemény egy részében az izgatás iránti fogékonyság is. Az antiszemiták elvesztették az első csatát, mert a magyar parlament többsége végre is gondolkodó hazafiakból áll. De a hadjáratnak még nincs vége, a küzdelem még nem egyszer meg fog újulni s a nemzeti szabadság minden barátjának fegyverrel kell őrt állania oda fen az alkotmány bástyáján, hogy megvédje az épületet a modern tatárok támadásai ellen.

Hosszú harcz előtt állunk és azért a zsidó és nem. zsidó vallású magyar polgárokra egyaránt érdemes fáradság tisztába jönni a zsidók egyenjogúsításának igazi jelentőségével és hatásaival a magyar államra és nemzetiségre. A fontos törvényhozási aktus e mozzanatait akarom ezúttal megvilágítani. Tényeket fogok elmondani, kétségbenvonhatatlan, megbízható tényeket. A zsidók elleni általános vádakra, melyek az elavult előítéletekben, a vallásos gyűlöletben, az emberi butaságban és állati bős indulatokban gyökereznek, nem terjeszkedhetem ki. Azokat, bármi nagy szerepet játszanak is ideig-óráig, megczáfolni nem, hanem csak megvetni érdemes. E buta rágalmak sokkal inkább megbélyegzik azokat, a kiktől kiindulnak, mint azokat, a kik ellen irányulnak. Védeni a zsidóban az embert, oltalmára kelni a polgárosodás legszentebb eszméinek, korunk legdicsőbb vívmányainak, az emberszeretetnek, az igazságnak, a humanitásnak, mindannak, melyért száz meg száz év óta küzd és fáradozik az emberiség, nem az én feladatom. A lángelmék, a fenkölt szellemek hosszas és véghetetlen hadserege teszi és tette azt, Ép oly kevésbé feladatom a buta roszakarat ellen védeni azt a vallást, mely a kereszténységet adta a világnak, mely harmadfél ezer esztendő óta szakadatlanul osztályosa a művelt emberiség sorsának, részese

minden szellemi küzdelmének. És ha akadnak ma is emberek, kik azzal leplezgetik antiszemitizmusokat, hogy nem ismerik a zsidó vallás hitelveit, azoknak csak annyit mondhatok, forduljanak valamely keresztény egyetem hittani karához, az majd felvilágosítja őket.

Vallásos kérdésekre én ép oly kevésbé terjeszkedhetem ki, mint az antiszemita rágalmakra. Ezekkel nem méltó, amazokkal nem hozzám való foglalkozni.

Én az 1867. XVII. t.-cikkhez tartom magamat s kettőt akarok megvizsgálni.

Az egyik az: Minő jogokat adott ez a törvény a zsidó vallású magyaroknak s váljon a magyar állam s nemzetiség előnyére vagy hátrányára gyakorolják-e ezen jogot?

A másik az: Minő kötelezettségeket rótt az említettem törvénycikk a zsidó magyarokra s hogyan teljesítették ebbeli kötelezéseiket?

Csak ha a jogok gyakorlása és köteleességek teljesítése tekintetében előttünk vannak az eredmények, mondhatunk igazi ítéletet az antiszemita bujtogatás jelentőségéről s foglalkozhatunk ama további kérdéssel: mi a zsidó és nem-zsidó vallású magyarok teendője a jövőben, ha hazafias egyetértésben, békésen és vállvetve akarják szolgálni a nemzetiség ügyét.

Nézzük tehát először is a jogok gyakorlatát.

Mit mond az 1867. XVII. t.-cikk? A két rövid szakszóból álló törvény így hangzik:

»I. Az ország izraelita lakosai a keresztény lakosokkal minden polgári és politikai jog gyakorlására egyaránt jogosítottaknak nyilvánítatnak. II. Minden ezzel ellenkező törvény, szokás vagy rendelet ezennel megszüntettetik.«

Teljes jogegyenlőség mindenben, ez a törvénycikk tartalma.

Nézzük hogyan lett ez az életben, a gyakorlatban megvalósítva.

Elvben a zsidók ugyanazon jogokkal lőnek felruházva, melyek a nem zsidó állampolgárokat megillették és megilletik, így tehát:

Szabadon gyakorolhatják az egyéni és politikai jogokat;
 Szabadon gyakorolhatják vallásukat;
 Szabadon telepedhetnek meg bárhol;
 Szabadon léphetnek bármely életpályára;
 Szabadon szerezhetnek ingó és ingatlan vagyont.

Mindezt tehetik ugyanoly mértékben, mint az ország más lakosai és ugyanazon képesítések alapján, mint a nem-zsidó lakosság.

Szép és nyomatékos jogok ezek. Nézzük, hogyan gyakorolták őket mindez ideig a zsidó vallású magyarok?

Tulajdonképpen csak 14 egész évi praxis áll mögöttünk. Rövid, sokkal rövidebb ez az idő, semhogy oly fontos és messzeható törvény eredményeinek kellő megítélésére már elég támaszpontot nyújtana.

De bármilyen rövid ez az idő, legalább némi pozitív eredmény már ma van, s így is méltányolhatjuk a törvény értékét és következményeit. Nézzük tehát hogyan gyakorolták a szerzett főbb jogokat ez ideig a zsidó vallású magyarok?

Kezdem a fentebbi sorrendben a polgári és politikai jogokon. Hogyan gyakorolták őket a zsidók? Fordult-e elő; csak egyetlen egy eset a tizennégy év alatt, hogy ez országban, a hol nyíltan és titkosan annyiféle államellenes, nemzetünket fenyegető agitáció folyik, ily államellenes irányt, pártot vagy jelöltet egyetlen egy zsidó szavazat is támogatt volna?

Vannak zsidó választók a felvidéken, a hol a pánszláv rém kísért. Vannak zsidó választók a dákorománok között. Vannak zsidó választók ott, hol a délszláv apostolok áskálódásai fenyegetik a magyar államot. Sőt vannak tót, oláh, szerb nemzetiségű zsidók is. És a magyarellenes izgatók mindenütt a legnagyobb terrorizmussal szoktak dolgozni; fenyegetések és pressziók mindennapi eszközeik, melyek előtt még az ott lakó nem zsidó magyarok egy-része is meg szokott hajolni. Csak a zsidó vallású polgárok daczolnak a nemzeti-
 apostolok rémuralmával s zsidók segítségével még eddig soha és sehol ez országban nemzeti-
 jelölt képviselővé nem választott.

És ugyanily szerepet játszanak a municzipális életben.

A hatvannégy törvényhatóságnak mindegyikében ülnek zsidó bizottsági tagok s hogy a nemzetiségi mozgalom a megyékben legalább itt-amott központot nem talál, jórészen annak köszönheti a magyar nemzet, hogy a zsidókat emancipálta s hogy a virilis szavazatok folytán a zsidó magyarok is nagyobb számmal utat találnak a törvényhatósági és közséi bizottsági testületekbe. Ezzel mindenütt, a hol nemzeti-ségi elem van, ennek tagjait szorították ki a közéletből. Ha a zsidók helyett nemzsidók ülnének ott, úgy számos megye-bizottság ma is fészke lenne a nemzetiségi agitációnak, középpontja mindenféle kihívó tüntetésnek, élesztője az állam-ellenes irányzatnak és jegezesedő pontja az állami kötelék szétrobbantására irányuló törekvéseknek. A zsidóemancipáció nélkül ma egészen más s a magyarságra sokkal kedvezőtlenebb lenne a törvényható bizottságok képe. Persze Jászkun-megyében vagy Debreczenben ezt nem éreznék. Csakhogy nem mindenütt csupa magyarokból áll e haza lakossága. Van sok olyan törvényhatóság, a hol, ha a zsidók kiesnének, egyáltalán hiányzanék olyan hazafias megbízható elem, mely hely őket elfoglalja. Vannak törvényhatóságok, a hol a legfurfangosabb, legmesterkétebb választási rendszer sem biztosíthatná az állameszme híveinek a többséget, mert a zsidók leszámításával egyáltalán nincs ott olyan megbízható magyarság, mely a vármegyék termeit megtölthetné. Hogy ezekből részben kiszorult vagy legalább tehetetlen kisebbségre van kárhoztatva a nemzetiségi agitáció, annak a jogegyenlőség az oka. A zsidók a politikai jogok tekintetében mindenütt a magyar állam legszilárdabb támaszainak bizonyultak. Sehol és sohasem kaczerkódnak a nemzetiségi aspirációkkal; sem terrorizmus, sem csábítgatás nem ingathatta meg rendületlen ragaszkodásukat a magyar államhoz, még ottan sem, hol anyanyelvük nem magyar. A politikai jogok gyakorlata terén az emancipáció nemcsak czélszerűnek bizonyult, hanem egyenesen olyannak, amely a magyar államra saját életérdekei szempontjából halaszthatatlan és nélkülözhetetlen szükségesség jellegét viseli magán.

Igen! E téren az egyenjogúsítás a magyar állam lételének egyik biztosítéka, mert nélküle az alap ingatag maradna s a mindenféle cenzifugál elemekkel szemben lényegesen csekélyebb ellenállási képességet tudna kifejteni.. Ez az egy tény, mely megczáfolhatatlan szent igazság, elegendő lenne, hogy az emanczipáció minden m a g y a r - ajkú ellenségét örökre elnémítsa. Egyetlen példa sincs az utolsó tizennégy év történetében, hogy zsidók szavazataikkal és befolyásukkal bármilyen nemzetiségi aspirációt, állam- vagy magyarelleses törekvést támogattak volna. Ez, egyszersmind megmagyarázza a tót, oláh és rácizgatók vad gyűlöletét a zsidók iránt. Bennök nemcsak a más vallásúakat, hanem a magyar állam híveit gyűlölik és üldözik, mert a zsidók mindenütt egy szívvel-lélekkel az államfenntartó elemet szaporították és szaporítják ma is. E szempontból csak önmagának tett a magyar állam szolgálatot, midőnzsidó vallású polgárait emanczipálta.

Ne panaszolja tehát senki, hogy a megyék ősi termei, melyek falairól tiszteletreméltó régi arcz képek tekintenek le a modern embernymra, a zsidók előtt is megnyíltak! Ne resteljen mellettök senki, még a legrégebbe nevek vezetője sem helyet foglalni. Mihelyt egyszer a régi privilégiumok ledőltek, jobb ha ama termekbe zsidók, mint ha a nemzetiségek ültek volna. Azok az ősi képek, melyek a falakról letekintenek, a zsidókban az államfenntartó elemek egy részét látják, s bizonyára nem hallanak olyan dolgokat, minőket a nemzetiségektől hallanának. Ott és mindenütt a magyar állam érdekeit képviselik ők. Ezt persze nem képesek felfogni azok, kik a muszka czárt éljenezni szokták. De kell, hogy megértse minden magyar, a ki szereti hazáját s a ki tudja, honnan fenyegeti azt egy újabb mohácsi veszedelem.

A politikai jog a legfontosabb jog, melyet a zsidóknak az állam adott, s ők hálásak érte Magyarországnak, javára, érdekében gyakorolják azt mindenkor és mindenütt. Megoszolnak a különböző magyar pártok közt politikai meggyőződésök szerint 5 van kormánypárti, mérsékelt és szélső-baloldali zsidó képviselő és vannak ugyanilyen vá-

lasztók, mert e pártok mind magyar pártok, melyek a magyar államot fejleszteni, fentartani akarják, habár az utak, melyeken haladnak, az eszközök, melyeket használnak, különbözők. De nincs egyetlen zsidó a nemzetiségi részen sem a képviselőházban sem a törvényhatóságokban, akár mint választó akár mint választott. E tény megczáfolhatatlan. És a ki a tény jelentőségét elismerni nem akarja, az vagy beszámíthatatlanul együgyű vagy minden hazafias hősködés daczára ellensége a magyar államnak.

A vallás szabad gyakorlata olyan emberi jog, mely természeténél fogva sem károsíthat senkit. Istent imádni mindig nemes és szent dolog, még ha mindenki a maga módja szerint teszi, s hogy a zsidók szabad vallásgyakorlási jogából kár a más hitűekre nem származik, azt fölösleges bővebben bizonyítani. A legkiválóbb keresztény szaktekintélyek, egyesek és tudós testületek, nem is szólva a történelemben nyert másfél ezer éves gyakorlati tanúságról, nem egyszer ünnepélyesen kijelentették, hogy a zsidó vallás mások jogainak minden csorbitása nélkül elfér a csak némileg is toleráns keresztény állam keretében. Ez ellen hasztalanul idézik a Hilleleket s a többi csodarabbikat. Vannak ilyenek is. De hát obskurans és türelmetlen papok vannak minden felekezetben s a Hillelek ép oly kevéssé teszik államveszélyessé a zsidó felekezetet, a mint a katholicizmust nem szabad államellenesnek mondani azért, mert akadnak kath. papok, kik a modern állam és művelődés ellen kereszties hadjáratot hirdetnek. Obskurans papok vannak minden felekezetben, de a mi nincs a magyar zsidóknál, az a pánszláv és dákó-román pap. Náluk ezzel a speciálitással nem találkozunk, melyet egészen a nemzsidó, a kath. evang. és görög egyházaknak engednek át. Ez pedig hazafias érdem, olyan érdem, melyért minden jó magyar polgár abszolucziót adhat a zsidó vallásúaknak azért, hogy körükben csodarabbik is akadnak.

A szabad letelepedési jog gyakorlatával sem sértettek a hazában született zsidó vallású magyarok semmiféle nemzeti, köz- vagy gazdasági érdeket. A letelepedésnél a megélhetés kérdése az irányadó. Felekezeti különbség nélkül

ott telepedik meg az ember, hol a megélhetés lehetősége valószínűbb, módja pedig könnyebb és onnan költözik el, a hol helyi vagy más viszonyok folytán az élet bizonytalanabb, a kereset csekélyebb vagy nehezebb. Ez a gazdasági igazság érvényesül a zsidóknál is; költözésöket, megtelepedésüket a megélhetés törvényei szabályozzák. Mint főleg kereskedelemmel és iparral foglalkozók természetesen könnyebben vándorolnak egyik helyről máshová, mint a nem kereskedő vagy nem iparos más vallásúak. Különösen az élénkebb városi központok felé gravitálnak s számuk főleg a fővárosban szaporodott, de bizonyára nem a magyarság rovására, Költözködési viszonyaikra némi világot vetnek 9 budapesti adatok. A főváros egész zsidóságának 45%-a a fővárosban született, 55% ide költözés után lett budapesti lakos. De ez 55%-ból mintegy 49% más magyarországi helységekből jött ide, úgy hogy a főváros összes zsidó lakosságának elenyészően csekély része, csak 6% külföldi. A többi mind Magyarországon született.

Eddig csak a benszülött, a zsidó vallású magyarokról szóltam. Elismerem, van a szabad költözködésnek egy kinövése is, mely talán gazdasági szempontból vita tárgya lehet ugyan, de nemzetiségi szempontból nem igen öröndetes. Azt állítják, hogy a felvidéki és keleti megyékbe évenként jelentékeny számú külföldi, galíciái zsidó szokott bevándorolni. Akár igaz ez, akár nem, annyi bizonyos, hogy nem magyarországi hitfeleik hívják őket ide. Sok helyen épen ők érzik a kereskedelem és üzleti élet terén konkurrencziájukat s habár nem e miatt, de más okokból én is s velem minden elfogulatlan ember ezen bevándorlás törvényes úton való megakadályozását kívánatosnak, s szükségesnek tartom. Olyan országban, minő hazánk, hol a lakosságnak épen fele nem magyar, veszedelmesnek tartok mindennemű tömegesebb idegen bevándorlást, még ha azt kell hinnem, hogy egy-két nemzedék magyarrá teheti is a beköltöző elemet. Van nekünk elég bajunk az itt született idegenekkel, a nemzetiségek megmagyarosításával. Ez is vajmi nehéz és bonyodalmas munka, mely a legjobb esetben is félévszázadig

teljesen igénybe veszi a magyar génusz egész asszimiláló erejét. Van már itt magyarosításra szoruló elem bőven s kár lenne azt bármilyen vallású vagy nemzetiségű idegennel szaporítani. Akár zsidó akár keresztény a bevándorló elem, mihelyt nyelvre, művelődésre, gondolkodásmódra idegen, úgy nincs rá szükségünk, úgy törvényeink és közigazgatásunk segítségével távol lehet azt tartani határainktól. E szempontból fölötte kívánatos olyan törvény, mely az idegenek bevándorlását felekezeti különbség nélkül bizonyos szigorú feltételekhez köti vagy megnehezíti. De bármily czélszerű lehet is ez intézkedés a jövőre, annyira kívánatos egyszersmind, hogy mindenki, a ki jóhiszeműleg, eddigi törvényhozásunk védelmére számítva ez országba költözött s itt becsületes módon — mert a gazemberek számára valláskülönbség nélkül ott a fenyítő törvény — él és dolgozik, összes szerzett jogaiban és vagyonában valláskülönbség nélkül megtalálja a törvényszerű oltalmat.

A szabad életpályaválasztás a negyedik nagy jog, melyet az emancipáció törvénye a zsidó vallású magyaroknak megadott. A tizennégy évi praxis e tekintetben eddig épen nem mutat olyan nagy változásokat, mint az antiszemita híresztelik. Bizonyos, hogy a zsidó vallású magyarok a szabad életpályaválasztás jogát gyakorlatilag is érvényesíteni igyekeznek, de bizonyos az is, hogy ez még fölötte kis mértékben sikerült nekik s éppenséggel a végletekig túlzott azon állítás, hogy minden életpályát előzönlének, hogy minden foglalkozási ágba »betolakodnak.« Betolakodásról egyáltalán szó sem lehet; a zsidó csak törvényadta jogát gyakorolja, ha az állami és társadalmi tevékenység bármely ágában helyet igyekszik szerezni. Akar, de nem tud, mert mindenütt egy ősrégi előítélettel, a magánérdekek, családi összeköttetések erős vasgyűrűjével áll szemben, melynek áttörése az ő részéről tízszer nagyobb erőfeszítést, igyekezetet, szorgalmat, képességet igényel ma is, mint a nem-zsidó vallású magyarok részéről. Nyitva áll előtte minden pálya, — elvben, a papiroson. Tényleg azonban ma is csak bizonyos és éppen nem minden foglalkozási körben boldogulhat némileg. Lehet kereskedő, iparos, gazda, — ha van

hozzá pénze; lehet ügyvéd, orvos, mérnök, csak diplomájával meg tudjon élni. Lehet tanár is, de hogy kap-e állást, azt már isten tudja. Annyi bizonyos, hogy e téren jóval nehezebb zöld ágra jutnia. Lehet azután bíró is, közigazgatási hivatalnok is. De tényleg hány van ilyen? Hogy az egész országban hány zsidónak sikerült valami csekély állami, megyei, városi vagy községi állásra szert tenni, azt nem tudom. De hogy ez állások egészben véve el vannak előlök zárva ma is, az bizonyos. A legszembetűnőbb adatokat nyújtja erre a fővárosi statisztikai hivatal legújabb kiadványa Budapest népességének foglalkozásáról. Budapesten vannak tudvalevőleg cenzuralizálva az összes állami főhatóságok, minisztériumok, felébbviteli bíróságok, más nagy hivatalok. Itt van maga a főváros impozáns tiszti karával, itt van Pestmegye székhelye. Összesen Budapesten 4.781 állami, megyei és városi hivatalnok lakik s ezek közül zsidó 148 vagy 3%. A lakosság minden 10.000-e közt csak 40 zsidó hivatalnok van, míg például helvét hitvallású hivatalnok minden tízezer lakóra nem kevesebb, mint 478 esik. Pedig ha még a fővárosban, hol legalább a minisztériumokban s a speciális szakképzettséget igénylő hatóságoknál kevesebb a vallásos szűkkeblűség, ily elenyészően csekély a zsidó tisztviselők száma, úgy joggal mondhatom, hogy az állami és törvényhatósági szolgálat mint életpálya egészben ma is el van zárva a zsidók előtt.

Ha tehát azt kérdezzük, hogy a zsidók egyenjogúsítása mennyiben változtatta meg a magyar társadalom külső képét? arra csak azt felelhetem: Nagyon kevésé. Ezt bizonyítják a tényleges számadatok, a legújabb statisztikai kimutatások is. Külön statisztikai kimutatás a zsidó vallású magyarok foglalkozásáról nincs ugyan kezeimnél, de van két fontos adat, mely azt bizonyítja, hogy az emanczipáció a zsidók foglalkozásában nem hozott létre olyan változást, melyet akként lehet feltüntetni, mintha most a zsidók minden pályát elárasztanának. Leginkább kereskedők és iparosok voltak azelőtt is, kereskedők és iparosok ma is. Ezt bizonyítja az 1881. évi országos népszámlálás azon hiteles eredménye, hogy az összes magyarországi iparosok 8.26%-a,

az összes kereskedőknek pedig csaknem fele, szám szerint 46.24%-a zsidó vallású. Ez kétségtelen bizonyítéka annak, hogy a zsidó vallású magyarság foglalkozása egészben véve ma is az, a mi az emanczipáció előtt volt, s hogy a többi életpályákon csak ott szaporodtak el feltűnően, a honnan húsz évvel ezelőtt még egészen ki voltak rekesztve. Csak az ügyvédi és tanári pálya ez; itt talán egy kis túlprodukció is állt be, de ennek hatásait legjobban magok az illetők érzik s az elszaporodás gazdasági törvénye éppen rajtuk boszulja meg magát a legsúlyosabban. Sok zsidó tanár, ügyvéd s más diplomás ember van, a ki talán a kereskedői pályán jól boldogulhatna, míg most nem tud előre menni. Ha a zsidók az úgynevezett diplomatikus, értelmiségi pályákra olyan számmal lépnek, mely az adott viszonyok közt túlságos, mely nem bírja meg őket, ez némileg társadalmi baj is ugyan, de legnagyobb baj magokra az illetőkre; ők bűnhődnek érte leginkább. A mi pedig az állami és muni cipális pályákat illeti, itt számuk olyan csekély, hogy ebben még a legvadabb fanatikus sem láthat veszedelmet. Egészben a foglalkozást illetőleg sem kifogásolható hatásaiban az emanczipáció.

A sok százados fejlődés megalkotta viszonyokat az utolsó tizennégy vagy mondjuk húsz éli még igen csekély mértékben változtatta meg, s a hol változás torment az csak hasznára volt az államnak, mert szaporította értelmiségi tökéjét, szaporította azon elemeket, melyek az ő középiskolaiban, az ő egyetemlein nevelkedve, hazafias, magyaros, nemzeti érzelmet, szakismeretet, tudományt szereztek, s a magyarság intelligenciáját fokozták. Pedig az értelmiség minden népnek épen oly ereje mint a fizikai erő. És a hol a zsidó vallású magyarok foglalkozása változott, ott mindig a nemzetegész javára változott az. Kevesebb műveltségből nagyobb műveltségbe, kevésbé intelligens foglalkozásokból nagyobb intelligenciát igénylő foglalkozásokba léptek elő bizonyos zsidó magyar rétegek s ez csak hasznára, javára lehet az egész társadalomnak.

Végül az ingó és ingatlan vagyon törvényszerűen szabad szerzési jogára térek át. Ingó vagyont a zsidó magyarok mindenkor szerezhettek, és minthogy nemcsak szorgalmas, hanem takarékos életet éltek, a századok folyamán jelentékeny pénz-vagyon, mozgó tőke gyűlt össze birtokukban, szállt át nemzedékről nemzedékre egész a jelenkorig. A vagyon, mely ma kezökben van, nem a mai ember nyom szerzeménye. Örökölték ők is annak java részét, mint a többi hitfelekezetek tagjai, örökölték pénzben, ingó vagyonban, s hogy a régibb nemzedékek munkájának és takarékoságának gyümölcsei ma inkább láthatók, jobban szembe tűnnek, mint évtizedekkel ezelőtt, annak egyszerű oka az, mert csak mostanában helyezhetik el a jobban elrejtőzködő mozgó tőkét a látható ingatlanba. Azon összegek, melyek az utóbbi huszonöt év alatt ingatlanokban helyeztetek el, nagy részben a rég sírba szállt nemzedékek keresménye, munkájának gyümölcse. Ez öröklött vagyon keres most ingatlanokban elhelyezést.

És mi kára van ebből az országnak, a nemzeti vagyonnak és egyeseknek? Általában mi köze a vallásnak az ingatlanszerzési képességhez? Milyen összefüggésben áll az a telekkönyvvel, hisz-e valaki a szentháromságban vagy nem? És minő érdeke lehetne a társadalomnak az ingatlanszerzés jogát megszorítani olyan országban, hol még óriási latifundiumok vannak állami vagy községi kézben, melyek lassan-lassan eladásra kerülnek? Nézzük csak a tényleges állapotokat. Hazánkban a birtokok összes térfogata 467₂ millió katasztrális hold. Ebből 2.720,915 hold állami, 6.827,682 városi és községi, 1.288,312 egyházi, 385,937 közalapítványi és 563,352 hold hitbizományi tulajdon. Ez azt jelenti, hogy hazánk egész területének egy negyed része nem magán tulajdon, hanem olyan, mely idővel azzá lesz, vagy legalább azzá lehet. A kincstári birtokok nagy arányú eladása már folyamatban van, a városi és községi földek áruba bocsátásának órája szintén közeledik s így nem a lehető legnagyobb előny az eladóra valamint a többi földbirtokosokra, ha a vevők száma minél nagyobb marad? Hisz különben nemcsak potom áron

kellene a jószágokat elvesztegetni, hanem a mi legnagyobb baj, a mostani magánbirtokok ára is nagyon leszállana. A kiből egy csepp józan ész van, az tudhatja ezt jól vagy legalább megtanulhatná a harminczas és negyvenes évek történetéből, midőn minden gondolkodó hazafi a többek közt folyton azzal indokolta a birtokszerzési képesség kiterjesztésének szükségét, hogy általa a nemesi birtokok értéke is emelkedjék. Deák Ferencz legalább, valahányszor ez a kérdés felmerült, a politikai és humanitárius érvek mellett ezt is mindig említé. Már 1834-ben monda a követek házában: »Valóságos ön hasznunkat (a nemességét) is nevelnénk a birhatási jusnak kiterjesztésével, mert százezerekről egyszerre milliomokra emelnénk azoknak számát, kiknek venni szabad és kik venni akarnak; növekednék ez által jószágaink becse.« A nagy államférfiú ez érvelését a tények teljesen igazolták.

Ez érv ma is igaz, s azzal, hogy a zsidó is szerezhethet ingatlant, a közérdek nem lehet károsítva. Minél több a vevő, annál nagyobb a föld értéke s ha ma, midőn az amerikai verseny úgy is óriási nyomást gyakorol a földbirtokra, még a zsidók ingatlan-szerzési jogát is megszorítanák vagy épen megszüntetnék, ez teljes katasztrófát hozna Magyarországra, mert a földbirtok értékét hirtelen igen nagy mérvben leszállítaná. Ilyen mit csak azok óhajthatnak, kiknek az antiszemitizmus közönséges spekuláció, egyszerű haszonlesés s kik az általános paniqueot, melyet a jogegyenlőségnek ez irányban való korlátozása előidézne; a jószágok potomon áron való összevásárlására akarnák felhasználni. Abból, hogy a zsidók is szerezhethetnek ingatlant, haszna van nemcsak az államnak, hanem minden egyes ingatlan-tulajdonosnak, még annak is, kinek ingatlanát bíróilag elárverezik, mert a nagyobb komkurrenczia folytán nagyobb a vételár s így a hitelezők kiegyenlítése után az elárvereltnek is juthat még belőle valami. Egyébiránt az árverést szenvedőre nem az a földolog kiveszi meg, hanem az, ki adatja el az ő birtokát? Ha már eladásra kerül a jószág, úgy a tulajdonosra

egészen közönyös, hogy abba, a miből őt kényszer útján, bíróilag kiteszik, zsidó vagy keresztény ül-e bele? Őt legfőlőbb az érdekli, ki ütteti dobra az ő birtokát? Erre pedig minden nap kellő feleletet ad a hivatalos lap melléklete, a hol az árverési hirdetések közöltetnek. A ki e lap! bármelyik számát gondosan átvizsgálja, az kettőt fog meg tudni.

Először azt, hogy a végrehajtást szenvedők közt a zsidók aránylag még számosabbak, mint a keresztények;

Másodszor azt, hogy a hazai birtokokat nem a zsidó hitelezők árvereztetik el, hogy nem a zsidók kérik, vagy aránylag igen csekély számmal kérik az árverést, hanem főleg a kincstár, a földhitelintézetek, bankok, takarékpénztárak s más ilyen társulatok.

Ezt a hivatalos lap minden egyes számából be lehet igazolni. Én legalább még sohasem néztem át egy-egy ilyen számot, hogy e tényt megerősítve nem találtam volna benne. Az a veszedelmes »felperes«, a ki a magyar birtokokat dobra üti, nem a zsidó, hanem egészen más valaki.

Általában ahhoz a nagy válsághoz, melybe a földbirtok Európászerte jutott, sem nálunk sem a külföldön nincs köze a zsidóságnak mint ilyennek. Az egészen a nagy politikai változások, a tőke és amerikai verseny hatása, mely zsidó földbirtokosokra épen úgy kiterjed, mint keresztényekre, mely épen úgy sújtja azon országokat, azon vidékeket, a hol zsidók nem laknak, mint azokat, a hol laknak. A zsidók szabad birtokszerzésének megszorítása fokozná, még inkább súlyosbítaná e válságot, melyet csak úgy lehet enyhíteni, ha egyrészt a birtokosok nagyobb munkával igyekeznek fokozni a föld jövedelmét s háztartásukat e jövedelem keretéhez alkalmazzák, másrészt ha az állam egészségesebb gazdasági, közlekedési és vámpolitikát követ s ha szigorú uzoratorvénnyel, olcsó hitellel, igazságosabb adózási rendszerrel s más olyan törvényhozási intézkedéssel, melynek fejtegetése nem ide tartozik, jó a földbirtokos osztálynak rang és valláskülönbség nélkül segítségére.

Mindezekből kitűnik, hogy az emancipáció adta jogok által a zsidó vallású magyarok sehol sem károsították

a magyar állam és társadalom jogos érdekeit. Hogy egyesek büszkesége, előítéletei károsodást szenvedtek, hogy az ősnemes talán nem szívesen látja szomszédjának azt a zsidót, kire apja még kutyáit uszította, midőn portájához közeledt; hogy egyesek, kik előbb kényök-kedvök szerint húzathatták deresre a zsidót, midőn meg akarták zsarolni, nem igen tudnak az új viszonyokkal megbarátkozni, az sajnos ugyan, mert nagyon gyakran előfordul, de semmit sem von le azon tény igazságából, hogy a zsidók jogegyenlősége a magyar államnak csak előnyére van, mert a zsidó vallású magyarok legalább is oly hazafias szellemben gyakorolják most szerzett jogaikat, mint a nem-zsidó vallásúak.

Most nézzük, hogyan teljesítik magyar állampolgári kötelességeiket.

Az állampolgár és magyar hazafi törvényszerű kötelességeit a következő főcsoportokba oszthatjuk.

A magyar államhoz és nemzetiséghez való ragaszkodás.

A közteherviselési kötelezettség.

A tankötelezettség.

A védkötelezettség.

Lássuk egyenkint teljesítik-e általában a zsidó vallású magyarok e kötelezettségeket s különösen elmaradnak e ezek teljesítésében a haza nem zsidó vallású polgárai mögött?

A magyar államhoz és nemzetiséghez való ragaszkodás fogalmát röviden a »magyarosodás« szóval akarom megjelölni. Régen, gyakran hallott, de azért alaptalan és rosszakarató az az állítás: »A zsidó nem magyarosodik, a zsidó mindig csak zsidó marad!« Persze, hogy az marad, míg ki nem tér, hisz a pápista is pápista marad, míg hitet nem cserél. De csak vallására marad az, nemzetiségére magyar már is vagy az igyekszik lenni.

Azt állítják sokan, hogy a hazai zsidók németek. Ez a legnagyobb, legarczátlanabb hazugság, melyet csak azzal lehet elhíttetni, a ki nem ismeri a tényleges viszonyokat. A statistika az ellenkezőt állítja. Nézzük az 1881. évi magyar országos népszámlálás adatait. Az egész

magyar hazában összesen 624,680 zsidó lakik. Ebből maga vallotta magát:

magyarnak	353,272
németnek	215,439
tótnak	20,977
oláhnak	8,185
ruthénnek	10,342
horvát-szerbnek	4,477

Vagy százalékokban kifejezve a hazai zsidók 55.²¹-a magyar, 33.⁷⁴%-a német, 3.³⁰%-a tót, 1.²⁸%-a oláh, 1.⁸%-a ruthén, 0.⁷⁰% horvát, 4.⁰²% más (angol, francia, olasz stb.) nemzetiségű.

E számok kettőt bizonyítanak. Először azt, hogy e hazában zsidó nemzetiség, mint azok állítják, kik szerint a zsidó mindig csak zsidó marad, egyáltalán nincs, hanem épenúgy mint más felekezetű honlakosok, a zsidók is nyelvileg és nemzetiségileg mindenütt asszimilálódtak azzal a túlnyomó nemzetiséggel, mely körülöttük lakik. Zsidó nyelvűnek vagy nemzetiségűnek egyetlen egy sem vallja magát, de igenis Vallja magát tótnak, oláhnak, ruthénnek, a hol e népfajokkal asszimilálódott.

Másodsor pedig kitűnik a fentebbi számokból, hogy a hazai zsidóság egészére általában nem lehet mondani, hogy német, mert az összes zsidóságnak két harmadrésze nem németnek vallotta magát.

Mi tehát a hazai zsidóság? Kisebb részében német, tót, ruthén, mint az ország többi lakossága, igen nagy többségében pedig nyelvre és nemzetiségre magyar. A 624.680 zsidó lakos közül 853.272 nyelvre és nemzetiségre magyar, vagyis a hazai zsidóságnak 55.³⁴u;ya vallotta magát magyarnak. Jegyezzük meg e számot jól; nagy ós messze menő jelentősége van annak, mert azt mondja, hogy a hazai reformátusokat és unitáriusokat kivéve egyetlen egy felekezet sincs az ország-, ban, mely annyira magyar lenne, mint a zsidó. Míg a zsidók közül 55.³⁴% magyar, a katolikusok közül csak 53%, az ág. evang. közül csak 22% az.

Ne mondja tehát senki, hogy a zsidó felekezet nem magyar; a tények, a számok azt bizonyítják, hogy az, hogy az legalább olyan arányban, mint a legtöbb más hazai felekezet.

De a számok még egyebet is bizonyítanak. A hazai zsidók közül 55.24% vallotta magát nyelvre és nemzetiségre magyarnak. Az egész magyar birodalom lakosságának pedig csak 50.41%-a magyar.

Mit jelent ez? Azt, hogy a hazai zsidóságban, mely anyanyelvre maga is sokféle szétágazik, aránylag sokkal több a magyar, mint az egész országban; ennek csak 50, a zsidóságnak azonban 55%-a vallotta magát nyelvre és nemzetiségre magyarnak. Szóval a hazai zsidók közt aránylag több a magyar, mint a hazai nem zsidók közt. Ezt mutatják a hivatalos, keresztények által közzétett statisztikai adatok.

Így tehát a magyarosodás terén a zsidók az utóbbi 14 év alatt nem mulasztották el a haza iránt tartozó s az emancipációkor rajok rótt kötelességet. Egészben megtették azt, a mit méltányosan várni lehetett tőlök. Az öregek vagy műveletlenek már, vagy még nem tanulhattak meg magyarul s ez a rész az, melyből a 45% nem-magyar kikerül. De a régi nemzedék lassanként kidől, a javuló iskolák folyton inkább éreztetik hatásukat, s meg vagyok győződve, hogy a jövő népszámláláskor a zsidók 65-70%-a fogja magát magyarnak s már alig 20-25% németnek vallani. Évtizedről-évtizedre már is észlelhető e téren a nagy haladás. Vegye figyelembe a buzgalmat a magyarság, méltányolja azt jóakarattal és ne akaszsa meg az örvendetes átalakulási folyamat lelketlen agitációkkal. Ha valami veszélyeztetheti a magyarosodás rohamos haladását, úgy egyedül az aniszemitizmus az. Már pedig azt csakugyan butaság vagy gázság lenne tagadni, hogy nem hasznosabb a magyarságra, hogy nem fokozza a magyar állam erejét az, ha benne néhány százezerrel több magyar él, bármilyen felekezet hitelveit követi.

A köztelherviselés kötelezettségén gyorsan áteshetünk. Ismeretes dolog, hogy a zsidóvallású magyarok az állam leg-

pontosabb adófizetői közé tartoznak, s ha nem ezek közé tartoznak, ott a nyakukon az adóvégrehajtó, a ki félelmetes pontossággal emlékezteti őket is, hogy hátralékban vannak. Adótörvényeink súlyát egyformán érezi az ország minden felekezete, minden polgára.

Nevezetes mozzanat a védkötelezettség. Itta tényleges viszonyokat minden részleteiben megvilágító adatokat szerezni nem bírtam. Hogy a nyolczszázezer főnyi közös hadseregben, hogy a mintegy 160.000 főnyi magyar honvédségben hány zsidó szolgál, arranézve hivatalos és teljes kimutatást nem kaphattam Van-e a közös hadseregről ily kimutatás, azt nem tudom. De illetékes helyen tett kérdéseimre azon választ kaptam, hogy a magyar honvédségről kimutatás, mely az összes — tetteleg szolgáló és szabadságolt állományú — létszámot a felekezetek szerint feltüntetné, nem létezik. Egyedül az országos statisztikai hivatal szíves készségéből kaptam néhány idevonatkozó adatot, mely azonban célomnak csakis részben felel meg, mert csupán az 1881. évi népszámláláskor tényleg szolgálatban levő közös hadseregbeli katonák és honvédek felekezeti viszonyait tünteti föl, E szerint az 1881. népszámláláskor találtatott a szűkebb Magyarország területén tényleges szolgálatban közös katona 73.147, ebből zsidó 2.182, honvéd 10.661, ebből zsidó 329, vagyis összesen 83.808 közös katona és honvéd, kik közül zsidó 2511, vagyis nem egészen 3%. Minthogy a zsidók az egész lakosság 4,55%-át teszik, itten tehát az látszik, mintha a zsidók nem kellő arányban teljesítenék a védkötelezettséget Ez nem lenne ugyan természetellenes olyan felekezetnél, mely csak egy emberöltő óta van a katonáskodásnak alávetve. Hisz Játjuk, hogy például a bosnyákok, kik évszázadok folyamán szintén elszoktak a katonai szolgálattól. még fegyveres zendüléstől sem riadtak vissza, midőn a legenyhébb módon kiterjesztették reájok a katonai szolgálat kötelezettségét. De a fentebbi adatok egyáltalán nem világítják meg azt, hogyan vetik alá magokat a zsidók a védkötelezettségnek, mert a katonai szolgálatnak csak egy mozzanatára vonatkoznak. Csak a tényleges szolgálatban levők számát mondják meg, ez pedig főleg a honvédséget

illetőleg semmit sem bizonyít. A honvédségnél a tényleges szolgálat a besorozottak tetszésétől függ a begyakorlás után mindenki törvényesen szabadságoltatik, a ki maga nem kívánja tetteges szolgálatban tartását. Ezt pedig természetesen csak az kívánhatja, a kinek a polgári életben rosszabb dolga van, mint a katonaságnál, a kinek jobb és jövedelmezőbb állása nincs. Hogy tehát a honvédségnél tetteges csak csekélylyel több mint 3% zsidó szolgál, ez nem azt bizonyítja, hogy a zsidók feltűnő módon és tömegesen kivonják magokat a védkötelezettség alól, hanem azt, hogy törvényszerűen szabadságoltatják magukat azért, mert munkájukkal a polgári életben jobb állást is biztosíthatnak magoknak. Valódi részvételüket a védkötelezettségben csak pontos és az összes tartalékos és szabadságolt állományokra kiterjedő felekezeti statisztika tűntethetné föl. Hogy a végeredmény, ha nem egyedül a tényleg szolgálókat, hanem a tartalékosakat és szabadságoltakat is vesszük, nem lenne kedvezőtlen a zsidókra, és 3%-nál jóval magasabb százalékszámot adna, azt a honvéd-tisztikarra vonatkozó hivatalos adatok kétségtelenné teszik. A magyar honvédség összes — szabadságolt és tetteges állományú — tisztikara ugyanis a lelkészek nélkül az orvosokkal, hadbírákkal és kezelőtisztekkel együtt 2.266 tagból áll; ezek közül 259 vagyis $11\frac{1}{2}$ zsidó, pedig a zsidók mint említettem, az összlakosságnak csak 4.55%-át teszik. Ez az adat tehát a leghatározottabban ellene mond azon állításnak, hogy a zsidók feltűnő arányban kivonnák magokat a katonai szolgálat alól. Legalább a honvéd-tisztikarban számuk harmadfélszer oly nagy, mint számarányukhoz képest lennie kellene. Egyébiránt ismétlem, a katonai szolgálathoz is lassankint kell szoktatni az egyes népelemeket s ha talán ma még némi mulasztás, a mi egyébiránt még nincs bebizonyítva — terheli is e terén a zsidókat, a javítást az idő mindenesetre meg fogja hozni.

Annál kedvezőbb eredményeket mutat, s ez már a hivatalos és állami utón készült kimutatásokkal igazolható, a tankötelezettség teljesítése a zsidóknál. A hivatalos miniszteri kimutatások e tekintetben azt mondják, hogy

1881-ben volt e hazában 85.887 zsidó tanköteles gyermek, kik közül tényleg iskolába járt 73.573, mely eredmény, tekintve a többi felekezetek hasonló állapotait, aránylag nagyon kielégítőnek mondható, különösen ha az 1869-iki adatokkal hasonlítjuk össze. Akkor ugyanis minden ezer zsidó tanköteles közül csak 370 járt tényleg iskolába, míg 1881-ben minden ezer közül már 856 tett eleget az iskolába járás törvényszerű kötelezettségének. A haladás tehát óriási, a szaporodás több mint 49%, a mi eléggé bizonyítja, hogy a zsidók tudatában vannak az emancipáció által létesített roppant átalakulásoknak s gyermekeiket szabad emberhez, magyar állampolgárhoz illő oktatásban igyekeznek részesíteni. Ha már egyebet nem, legalább azt akarják, hogy a politikai jogok gyakorlására hivatott egykori állampolgárok, a szabad ember első kellékével, az írni-olvasni tudással ékeskedjenek.

Mindazonáltal még sok a panasz a zsidó »zug«-iskolák ellen. Nem akarom védeni a hibát, ámbár sok esetben az állami közegek, a tanfelügyelők indolenciájának, erélytelenségének nagy része van benne. A bajon segíteni kell mindenestre; javítani kell a zsidófelekezeti népiskolákat, noha biz az a legtöbb községben, a tagok aránylag csekély száma és vagyontalansága folytán igen sok nehézséggel jár. Ismétlem azonban, orvosolni kell a bajt minden áron. Itt azonban mégis meg kell rónom azt a rút szédelgést, melyet az antiszemitaság a zsidó zugiskolákkal üz. Ez is ott szerepel a talmud, kagál és másféle sületlenségek közt, melyeket a bujtogatás ártatlan kedélyek megrémítésére forgalomba hozott. Bizony nem valami díszesek ezek a zugiskolák. De hát a kath., oláh vagy ruthén zugiskolák sem érnek többet, s a ki e tekintetben bővebb tájékozást akar, az olvassa el Zalamegye vizsgáló bizottságának épületes jelentését a muraközi nem-zsidó iskolákról, s az meg fogja tudni, hogy azok a hírhedt zugiskolák éppen nem a zsidók és nem is a felvidéki zsidók specialitásai, hanem igazi országos baj, melyet általános törvénnyel s erős társadalmi tevékenységgel kell lassan-lassan kiirtani. Hogy minden zugiskola daczára a zsidóság egész buzgalommal igyekszik

gyermekreit legalább írni-olvasni taníttatni, azt nem vitathatja el senki. Az a tény, mily tömegesen küldi a zsidóság fiait a középiskolákba, eléggé szembetűnően kifejezi művelődési hajlamait s azon törekvését, hogy az új nemzedéknek modern, magyaros és hazafias nevelést adjon. Ezt a tényt a legjobban elismerik magok az antiszemiták, midőn egyre azon óbégatnak, hogy a zsidók egészen elárasztják a középiskolát.

Ezzel végig mentem az összes kiválőbb jogokon és kötelességeken, melyekkel az 1867. XVII. t. ez. a zsidókat fölruházta, midőn az állam többi polgáraival egyenjogúsította őket. Egyelőre csak az alkotmányszerű., törvénybe foglalt jogokra és kötelességekre szorítkoztam; az úgynevezett társadalmiakra később terjeszkedem ki. Eddigi fejtegetéseimből is kitűnik, hogy a zsidó vallású állampolgárok a jogokat a magyarság előnyére gyakorolják, a kötelességteljesítésben pedig aligha maradnak el a haza más hitű lakosai mögött. Mi következik ebből? Az, hogy habár az idő rövidsége még nem is juttathatta kellő érvényre az emancipáció összes nagy és jótékony hatásait, úgy viszont a gyakorlatban eddig semmi olyast nem eredményezett, a mi a magyar államra, a magyar nemzetiségre káros lehetne. Mindig az államról, a nemzetiségről beszélek s itt tiltakoznom kell azon föltevés ellen, mintha a magyar államot, a nemzetiséget csak a régibb nemesség vagy bármely régebben emancipált hitfelekezet tudná és fogná csak megvédeni, Védi ős oltalmazza azt mindazok összesége, a kik magyaroknak vallják magokat, s ezekhez tartoznak a zsidók is. A mint majdan a veszély pillanatában a muszka golyók nem fognak különbséget tenni zsidó és nem zsidó magyarok közt, úgy ma a béke idején sem engedheti a magyar zsidóság, hogy nemzeti érzelmei gyanúsíttassanak. A szabadság lánggra lobbantotta benne az érzéseket, melyeket semmiféle méltatlan üldözés, brutális rágalom ős otromba vád nem fog többé eloltani. A tények azt bizonyítják, megdönthetetlenül bizonyítják, hogy a zsidó vallású magyarok hű fiai a hazának.

Mit akar tehát e tényekkel szemben az antiszemitizmus? Izgatni akar. Évek óta folyton vakmerőbben folytatja bujtogatásait s a hosszú, részint vakondokszerű részint nyilvános izgatásnak sikerült a zsidók ellen az évszázados elnyomás folytán visszamaradt idegenkedést nyers gyűlöletté elfajtania, s most, midőn csúfos üzelmeinek eredményei mutatkoznak, papjai folyton azt hirdetik: Van zsidó-kérdés a hazában. Igen! Van zsidó-kérdés, de nem olyan mint ők mondják. Van zsidó-kérdés, a mennyiben az országnak egyik leghazafiasabb, legmunkásabb, a magyarság iránt legjobb érzelmekkel viseltető felekezete iránt a legnemtelenebb hajsza indított s a zsidóság emberi és polgári jogai a legdurvábban megsértetnek. Ebben az értelemben van zsidó-kérdés, más értelemben nincs. Egyebekben nincs zsidó-kérdés, hanem vannak általános anyagi és gazdasági bajok, melyek zsidót és nem zsidót egyaránt sújtanak, melyek modern civilizáczióink kinövései s melyek orvoslását észszerű törvények útján magok a zsidók sürgetik leginkább. Az antiszemitizmus azon törekvése, hogy az ország minden baját a zsidókra kenje és mások hibáiért őket tegye felelőssé, a legnagyobb, legesztelenebb butaság. Ezzel nem fog a keresztényeken segíteni, mert nem a baj igazi okát keresi, hanem vak gyűlöletének ösztöneit követi. Vádjai léha hazugságok, csúfos ráfogások, egyes emberek hibáinak általánosítása vagy nagyítása. Ismert ráfogásaiban, a mennyiben az összes zsidóságra vonatkoznak, egy szemernyi igazság sincs. Nem azok a zsidók igazi hibái, melyeket az antiszemiták rajok fognak. Vannak hibáik ő nekik is, egyéniek és általánosak, de ezek nagyobbára a százados rabság hatásai. A zsidókban az állam maga fejlesztett sokféle rossz tulajdonságot az üldözéssel és elnyomással, melynek kitette őket. Ez elnyomás ma megszűnt, de a hibák nem szűnhettek meg tizennégy év alatt, mert tizennégy évszázad hatásai voltak. De nem a fajban, hanem a ghettóban gyökereznek azok, a százados elzárkózásban, melyben a zsidóság élni kényszerült. E hibák nem az állampolgári kötelességek teljesítésénél, hanem a társadalmi és üzleti érintkezésben, a szokásokban, a mo-

dorban, a külsőségekben nyilatkoznak. A felszabadult rab-
 szolga, a parvenu még sokszor észrevehető a zsidóban; a
 pénz, az aranyborjú imádása néha más érzelmek rovására
 túlságosan döntő befolyást gyakorol reá s társadalmi neve-
 lése még távolról sincs befejezve. De ha e nevelést az idők
 folyamán be akarja fejezni, úgy a magyar nemzetnek nem
 szabad a régi előítéleteket, osztály- és felekezeti gyűlölkö-
 dést a lomtárból előszedegetni Türelem és jóakarattal nélkül
 a nemzet részéről a sokat emlegetett beolvasztás nem fog
 sikerülni. Ez nem is egyedül a zsidók buzgalmától függ s
 a szabadság és a művelődés lassan-lassan át fogja őket ala-
 kítani, le tagja rólok mosni átöröklött hibáikat, de hogy ez
 mielőbb megtörténjék, ahhoz a nemzet tevékeny közremű-
 ködése szükséges. Csak így fogja a politikai egyenjogúsí-
 tást a társadalmi összeolvadás követni. Ma még a politikai
 emancipáció sem teljes. Mint tizennégy évvel ezelőtt, úgy
 sokan ma sincsenek tisztában azzal, hogy az egyenjogúsí-
 tás elvének gyakorlati következményei vannak, melyekkel
 számolni kell.

Sokan nem akarják belátni, hogy az emancipáció
 olyan elv, mely a gyakorlatban is érvényesülni törekszik.
 A törvény nem azért egyenjogúsította a zsidókat, hogy ma
 is akármelyik falusi vagy városi kényúr, szolgabíró vagy
 duodecz zsarnokocská engedelmes rabszolgáinak tartásuk ma-
 gokat. Egyenjogú polgárokká tette őket az állam s meg is
 követeli tőlök, hogy a szabad ember komoly önérzete föl-
 ébredjen lelkökben. Civis romanus sum — e három szó
 ban nyert a római polgár teljes Önérzete legimpozánsabb
 kifejezést. Magyar állampolgárrá tette az emancipáció a
 zsidó vallású magyart és pedig nem azért, hogy a polgár
 továbbra is az apró zsarnokok alázatos szolgája legyen,
 hanem hogy a haza egyenjogú fiának tekintse magát. Ez-
 zel, az emancipáció e követelményével még nincs tisztá-
 ban a magyar társadalom s innen van a mai reakció a
 zsidók ellen. A jogegyenlőség, mihelyt egyszer törvénybe
 foglaltatott, nem olyan általános frázis, mint a »szabadság,
 egyenlőség, testvériség«, melylyel alkalmilag a tömeget
 bolondítani szokás, vagy mint például a felebaráti szeretet,

melynek takarója alatt a legrútább önzés és önkény is szabadon űzheti kicsapongásait. Az emancipáció nem üres elv, hanem konkrét valóság vagy azzá igyekszik lenni. És most midőn e törekvését látják, mindenfelől a zsidókra támadnak és hálátlansággal, tolakodással vádolják őket.

Emancipálták a zsidót, de azért azt követelik tőle, hogy mindig a régi rabszolga maradjon, egykori urai önkényének tárgya. Mit mondanánk az olyan háziúrhoz, a ki készségesen felajánlja lakását a szomszédnak, de midőn ez egyik zugban elhelyezkedik, amaz neki támad és azzal vádolja, hogy saját házából ki akarja túrni? Ilyesmi történik most a zsidó magyarokkal. Nagylelkűen meghívták őket az egyenjogúság dúsan terített asztalához s midőn az eléjük tált ételket meg akarják kóstolni, a háziúr rajok förmed, szemtelen tolakodóknak nevezi őket, a kik saját ételét el akarják enni előle. Emancipálták a zsidót, de csak úgy, mint Bécsben tettek azzal a magyar mágnással, a kit a Nádasdy-Wesselényi mozgalomba való részvéte miatt bitófára ítélték, de kinek utóbb megkegyelmeztek. Emlékeztetőül azonban nyakán kötelet kellett egész életén át viselnie; a kötél vége Bécsben volt. így van ma a zsidóság; megadták neki a politikai jogokat, de ott hagyták nyakán a kötelet, hogy akármelyik léhűtő belékapaszkodhassék, mihelyt a zsidó gyakorlatilag használni akarja a jogokat, melyekkel a törvény felruházta. A legrovottabb magánéleti! emberek prédikálnak morált az egész zsidóságnak; a legtudatlanabb egyének kotnyeleskednek vallásának reformja körül, a legkétesebb hazafiságú existenciák akarják hazafiságra tanítani s mindnyájoknak akad, fájdalom, igen nagyszámú hívő közönségük. Zsidókérdéssé vált minden, mint a középkorban, midőn a pestist is a zsidóknak tulajdonították. Mire vezet e gyalázatos játék? Arra, hogy az embereket becsületlen napi munkájokban zavarja s a társadalmi ellentéteket kifejleszse.

Szomorúan kell konstatálnom, hogy a régi gyűlölet és önzés által emelt válaszfal az emancipáció óta nem hogy összeomlott volna, hanem legújabbán épen szilárdult. És szilárdult a zsidók hozzájárulása nélkül; mert bármi nagyok

egyesek hibái, melyeket bizonyára nem akarok leplezgetni, szépíteni, maga az egész felekezet hálás jóakarattal van eltelve a magyar állam iránt. De hazafias törekvéseit csak gúny és szidalom, csak gyűlölködés és léha becsmérlés jutalmazza. Más jutalmat még nem vett a magyar zsidóság. Pedig az emancipáció egészben mindez ideig több előnyt hozott a magyar államnak, mint magoknak a zsidó vallású magyaroknak, s azért a jogegyenlőség ellen indított hajsza olyan országban, mely annyi nehéz belső betegségben szenved, mint a mienk, nemcsak égbekiáltó méltatlanság, hanem valóságos bűn a magyar állam ellen.

A JÖVŐ FELADATAI.

Végig mentem a jogok és kötelességek hosszú során, melylyel az emancipáció a zsidó vallású magyarokat felruházta. Kimutattam, hogyan gyakorolják jogaikat és hogyan teljesítik kötelességeiket az állami és politikai élet mezején. A mit mondtam, az szigorúan megfelel a tényeknek, mit az elfogulatlanul gondolkodók és ítélők bizonyára el fognak ismerni. Hozzájok szólok, az ő hazafias érzésekre, az ő ép eszökre appellálok s nem azokhoz, kik egy Renan megczáfolására vén asszonyok sületlen pletykáit idézik s kik országos hírű szaktekintélyek tudományos s a nemzetközi tudós világ által ellenőrizett nyilatkozatait azzal akarják megerősíteni, hogy szerzőik zsidók vagy legalább azok — lehetnek volna. Én józanul gondolkodó magyar hazafiakhoz szólok s ők bizonyára el fogják ismerni, hogy elmékedéseimben szigorúan a tényéknél igyekeztem maradni. Legfőlebb azt hozhatnák fel, hogy főleg az emancipáció jó oldalait igyekeztem megvilágítani.

És ez igaz is. Tettem pedig a következő okokból:

Először, mert az emancipációnak a magyar államra és nemzetiségre egyáltalán c s a k ü d v ö s h a t á s a van.

Másodsor, mert az emancipáció állítólagos kártékony társadalmi hatásait avatottak és avatatlanok, egész vagy fél-ellenségek egyoldalúan, elfogultan, sokszor a brutális szenvedélyesség százszoros nagyításaival egy esztendő óta úgy is eleget hangoztatják a sajtóban és a közéletben. Ez eszeveszett túlzások, a hamis vádak és gaz rágalmak idejében én a közügynek véltem szolgálatot tenni, midőn rámutattam az érem másik oldalára. Figyelmeztetni akartam a közvéleményt az emancipáció üdvös politikai hatásaira s ugyan-

akkor vigaszul az ok nélkül rágalmozottaknak megvilágítottam a zsidó magyarok nagy nemzeti jelentőségét, hogy buzdítsam őket a hazafias és magyaros szellem további ápolására s ébren tartsam bennök a hitet, hogy a magyar nemzet sem lesz, nem lehet a hű ragaszkodás és tiszteletre méltó törekvés iránt mindig oly igazságtalan, mint ma, midőn a pánszláv összeesküvésnek szolgáló bujtogatók megzavarták a társadalom lármásabb elemeinek ítéletét.

És végül harmadszor, mert e téren is igaznak tartom koronás királyunk Ferencz József ő felsége azon bölcs mondatát, hogy »ama pontokat kell keresnünk, melyek egyesítenek s nem azokat, melyek szétválasztanak bennünket.« Csak a szerzett érdemek kölcsönös tisztelete és nyugodt méltatása hozhatja közelebb egymáshoz az egy és ugyanazon haza különböző társadalmi rétegeit és felekezeteit.

Azért most, midőn a kérdéssel foglalkozom, mit tevők legyünk a jövőben, sem kezdek azon, hogy a zsidó vallású magyarok ilyen vagy amolyan hibáikból kivetkőzzenek. Említettem már s még egyszer ismétlem, hogy olyan hibáik vagy bűneik, melyek fajukban avagy vallásukban gyökereznének, a zsidóknak nincsenek. A mit a Talmudról összehadarnak, az mind a leglelketlenebb hazugság, melynek ellenében hivatkozom reá, hogy a zsidó vallású magyaroknak óriási többsége azt a sokat emlegetett talmudot egyáltalán nem ismeri. De ha ismerné is, abból semmi rosszat sem tanulhatna. Azt a sokat rágalmozott talmudot keresztény kormányok keresztény tudósokkal már több ízben átvizsgáltatták, áttanulmányoztatták és a kutatók semmi olyat nem találtak benne, a mi a keresztény vallást és erkölcsöket sértené. Ezt a talmudot egy római pápa maga nyomatta ki, a világhírű tridenti zsinat pedig azt mondta róla, hogy kihagyandó a tiltott könyvek sorából, vagyis hogy nincs benne semmi, ami az erkölcsökre vagy a közmorálra kártékony lehetne. És hogy a tridenti zsinat óta sem került bele ilyesmi, azt bizonyítják a legelső keresztény szaktudósok és a leghíresebb egyetemek igazhitű theológiai karai.

Én nem tudom mi van a talmudban, de ilyen férfiak

szava előttem mégis csak többet nyom, mint egy pár hó-bortos, tudatlan, izgága egyén lármája, bármi tele torokból hangozzék is az. Talmud, kagál és más efféle nagyon jó madárijesztő lehet pálinkától vagy gyűlölettől ittas egyének elbolondítására. De komoly embernek mégis csak be kell látnia, minő csúfos és undok dolog az, hogy épen olyan egyének mennydörögnek folytonosan a talmud meg a talmud-morál ellen, kik a talmudhoz ép oly keveset értenek, a mily lelketlenül tapodják lábbal a morál minden parancsát. Nem! Speciális zsidó bűnök, melyek a vallás tanai-ban vagy a fajban és származásban gyökereznek, nem léteznek, a mint nem léteznek speciálisan a zsidó fajban gyökerező erények. Zsidó és keresztény vallás egy és ugyan-azon talaj, ugyanazon törzs két különvált ága. Mindegyik más más történelmi viszonyok közt fejlődött s a vallásos szertartásokon kívül, melyekkel itt nem foglalkozom, a történelmi fejlődés, nem pedig a vallás teremtette híveikben a most mutatkozó különbségeket, eltéréseket k ebben a fejlődésben vagy pedig az általános emberi természetben gyökereznek a zsidók erényei és bűnei, jó és rossz tulajdonságai, nem pedig a hitben és fajban. Hisz Angliában, hol századokon át a katolikusokat üldözték, a bigott anglikanizmus egykor ugyanazon érvekkel, ugyanazon rágalomokkal lépett föl a katolikusok ellen, mint ma az antiszemiták a zsidók ellen. A ki elolvassa azon fanatikus anglikán röpiratokat, melyek a katolikusok emancipációja ellen írtak, ugyanazon butaságokat fogja bennök találni, melyekkel a mai antiszemita röpiratok telvék. Mint ma a zsidókra, úgy Angliában a katolikusokra ráfogták, hogy vámpírajai a népnek, mert el levén nyomva, egyrészt szorgalmasabban dolgoztak, másrészt kevesebbet költöttek s így vagyoniilag gyarapodtak; hogy sohasem lehetnek hazafiak, mert a római pápát s nem az angol királyt tekintik igazi fejüknek; hogy vallásos törvényeik ellenkeznek az állami törvényekkel, hogy erkölcselenek, és gyávák stb. A kényuralom és a gyűlölködő haszonlesés, a lelketlen fanatizmus mindenkor ugyanazon fegyvereket használta bármelyik kisebbségben levő más felekezet ellen, akár protestáns, akár zsidó vala az a kisebbség.

Még azt a sokat emlegetett uzsorát sem szabad speciális zsidó tulajdonságnak vagy foglalkozásnak mondani. Ez is az általános emberi természetben, a haszonlesésben, a gyöngébbnek kiaknázásában rejlik, mely tulajdonság pedig megvan az emberben, bármely felekezethez tartozzék is. Hogy az uzsora nem zsidó speciálitás, hanem általános emberi bűn, azt a legjobban mutatja a nagy hadjárat, melyet a középkorban a mindenható egyház megindított és folytatott ellene. És az az egyház, mely csodát művelt annyi sok téren, ebben az egyben nem tudott diadalmaskodni. Az emberi természetben gyökerező bírvágy erősebb maradt, mint az ő nagyszerű hatalma. Ki tudta irtani a haeresist, az eretnekséget, le tudott győzni hatalmas császárokat, tudott polgárosítani vad népeket, de a keresztény uzsorásokat kipusztítani ő sem vala képes. Hasztalan volt minden erőködése. Tizenhét pápa, 28 zsinat — köztük hat egyetemes — szórta tilalmait villámain a keresztény uzsorásokra. 1179-ben a laterani zsinat kimondotta, hogy az üzletszerű uzsorástól meg kell tagadni az úrvacsorát és az abszolúciót, sőt holta után a keresztény temetést is. És mindez nem használt; a keresztény egyház saját híveire nézve is tehetetlen maradt e bünténnyel szemben. A zsidókra az egyházi tilalom nem terjedt ki s minthogy más polgári foglalkozástól el voltak zárva, nagy részök, ha meg akart élni, kénytelenségből a pénzüzérkedésre és részben az uzsorára adta magát. Ez az oka, hogy aránylag ma is sok zsidó uzsorás van. Egyedül ez az oka, nem pedig a vallás, melynek alapelve a »szeresd felebarátodat« nem pedig az, hogy a más vallásút erkölcstelen módon ki szabadna aknázni. Ez a baj a zsidóság történelmi fejlődésében fakadt; az elnyomatás szomorú maradványa ez, s a zsidók társadalmi helyzetének változásával, valamint szigorú állami törvényekkel lassankint majd megváltozik. Nem akarom a bajt leplezni, hisz már két évvel ezelőtt egy hazafias szellemű zsidó magyar pap, K o h n Sámuel, budapesti hitszónok a zsidóság legfőbb ünnepén a templomban szóba hozta azt. Ő mondotta: »Az uzsorást, kit a zshivánnyal egy sorba állítanak bölcseink, mi is gyűlöljük, utáljuk, bármily hitű

legyen, de kétszeresen akkor, ha zsidó. Mert az még hitünket is beszennyezi, szégyent hoz felekezetünkre, megvetést és gyűlöletet mindnyájunkra.« És én sem mondhatok zsidó vallású magyar hitfeleimnek egyebet ma, mint a mit e kitűnő egyházi férfiú akkor mondott, hogy »bünt és bűnösöket nem tűrünk kebelünkben, és ha mégis előfordulnak — hisz emberek vagyunk mi is — elítéljük, kárhoztatjuk, kizárjuk.« E fenkölt szellemű tanácsot újólág ismétlem minden becsületes embernek. Indítsa meg a harcot a gazemberek ellen felekezeti különbség nélkül társadalmi utón. Állami utón remélhetőleg mérsékelni fogja a bajt és sújtani a gonosztevőket a most készülõ uzsoratórvény, mely, hogy minél szigorúbb legyen, s az uzsora mindenféle faját a légrézékenyebben sújtsa, azt szívembõl óhajtom.

A zsidók mostanában sokat emlegetett hibáinak okát tehát csakis az általános emberi természetben, történelmi fejlődésükben vagy a műveletlenségben kell keresnünk. A sok százados rabság hatásait nem moshatta le tizennégy évi szabadság s régi büneiért az állam és társadalom ma kénytelen lakolni. Ha ötven évvel előbb megadja jogait az elnyomott felekezetnek, ma már túl lennénk az elnyomatás természet-szerű visszahatásain. De az idő és a szabadság minden nap jobban alássa a régi világ korhadt hagyományait s minél teljesebb lesz a társadalmi emanczipáció, annál jobban, annál gyökeresebben változik meg a zsidóság nyelvben, gondolkodásban, világnézetben, társadalmi föllépésében. Nincs e hazában zsidókérdés, hanem van általános művelődési kérdés. Az idő és vele a műveltség haladása le fogják mosni a zsidó vallású magyarokról azt a külön jeleget, melyet ma faji jellegnek mondanak, mely azonban valósággal csak a százados elzárkózás terméke. Az idő haladása és a műveltség terjedése lassankint teljesen átalakítják a szellemeket, az erkölcsöket, a szokásokat, sőt az egyházi szertartásokat is, a mint e tekintetben már is nagy átalakításokat észlelhetünk. Az, a mit a zsidó vallás reformjáról beszélnek, egyszerűen a műveltség kérdése. Erőszakkal itt nem lehet boldogulni; ezernyolczszáz év óta

küzd a zsidóság az erőszakkal s küzdeni fog vele ha kell még ezer esztendeig. A mit az erőszak szélvésze el nem érhetett, azt el fogja érni a műveltség és szabadság nap-sugara, mely behatol a lelkek mélyébe, a templomok sötét-ségébe s új életet hoz mindenbe. Itt a türelmetlenség csak árt, mert a vallásos szertartások reformját kierőszakolni nem lehet. Annak magától kell jönnie s hogy megjövend, arra teljes biztosíték van a zsidó vallású magyarok erős művelődési hajlamában. Ezt pedig tagadni nem lehet; legkevésbé tagadhatják az antiszemiták, kik mint említtem, azzal vádolják őket, hogy gyermekeik elárasztják az összes közép- és felső tanintézeteket.

A műveltség terjedésével fog lépést tartani a társadalmi beolvadás, a társadalmi emanczipáció is. Mindeddig a jog-egyenlőségnek főleg csak azon mozzanatait, azon jogokat és kötelességeket érintettem, melyek törvénybe foglalhatók és foglalvák. De vannak olyan kötelességek, a melyeket törvénybe foglalni nem lehet, melyek alól törvényes határozat hiánya daczára sem vonhatja ki magát a szabad ember, jó polgár és igaz hazafi. Vannak ily törvénybe nem foglalt kötelességek, s ezek elmulasztásával vádolják legtöbbször a zsidókat. Ezek azonban feledik, hogy vannak ugyan-ily természetű jogok is, melyeket viszont a társadalom nem teljesít a zsidók irányában. E kötelességek teljesítése és a jogok elismerése közt szoros és benső az összefüggés; hallgatólag kötött társadalmi konvenczió nyugszik mind a kettő s a magyar társadalomé kötelezettségek föltétlen és kifogástalan teljesítését majd csak akkor követelheti a zsidó vallásúak tőli, ha ezek társadalmi jogait és állását is föltétlenül elismerte és tiszteletben tartja. Ha a zsidók eddig e tekintetben itt-ott kifogás alá esnek, mentségül felhozhatják, hogy a társadalom sem valami nagyban tett ki magáért ő velők szemben. A hol kedvezőbbek a helyi viszonyok, a hol a valláskülönbség az utóbbi időben nem élesbedett, ott a zsidó vallású magyarok is egyre jobban osztoznak az egész társadalom kötelességei teljesítésében s a vele járó terhek viselésében. Támogatják a jóté-

kony és művelődési egyleteket, eljárnak a színházba, a jó-tékony célú vigalmakra, szóval nem vonják ki magokat, midőn a társadalom közcélra adóztatja meg önmagát. Túl-ságos igényeket azonban itt sem szabad hozzájuk intézni. Az a tény, hogy valaki zsidó, a mint speciális jogokat nem ad, úgy speciális kötelességet sem róhat senkire. A zsidók óriási többsége szegény s ha nem visel is parasztruhát, több gonddal és szűkebb viszonyok közt él, mint a paraszt. Ilyenekre tehát más társadalmi kötelezettséget róni, mint a parasztra, méltánytalanság. Pedig ma az nagyban divatba jött s még állítólagos elfogulatlan gondolkodóknál is gyakori; olyan igényeket kezdenek emelni a zsidó vallású magyar irányában, melyeket, hogy ki lehessen elégíteni, minden zsidónak az emberi tökéletesség mintaképeinek kellene lennie. Olyan túlzott mértéket alkalmaznak a zsidó vallású magyarokra, mely alól a nem-zsidó vallásúak azon a jogczímen, hogy nem zsidók, teljesen fölmentik magokat. Pedig ez ellenkezik a józan észszel, a méltányossággal, a jogegyenlőséggel. A keresztény társadalom sem csupa tökéletes lényekből áll; emberekből áll, a kik már természetük gyarlóságai folytán nem lehetnek tökéletesek. Nem az absztrakt erény szempontjából, hanem az illető hely, vidék vagy megye többi lakóihoz mérten kell a zsidókat megítélnünk. Ne azt hangoztassák, hogy a zsidó mennyire elmarad az emberi eszmény mögött. Nézzék inkább azt, mennyivel jobbak vagy rosszabbak a zsidók egyes osztályai — mert a műveltség, foglalkozás és vagyon közöttük is különböző osztályokat alkotott — az egész ország vagy a többi felekezetek hasonló néposztályainál. És e szempontból tekintve ki fog tűnni, hogy még az a hírhedt felvidéki kaftános zsidó, kinek műveletlenségéről és fanatizmusáról olyan rettentő képeket rajzoltak, sem sokkal marad el vidéke tót, rusnyák vagy oláh parasztjai mögött. Viszonylagos mértéket kell alkalmazni reájok is. Tartsuk szem előtt azt, a mit Tisza Kálmán miniszterelnök nemrég oly kitűnően mondott, hogy ha van jogi egyenlőség, úgy speciális kötelességeket sem szabad a zsidók irányában megállapítani. Mihelyt a társadalom ezzel

zsidó vallású magyarok már is buzgón igyekeznek a tisztán társadalmi kötelességeket teljesíteni s ezzel a társadalmi emancipációt tőlök telhetőleg előmozdítani. Nincs sem politikai, sem vallásos érdekek, mely visszatartaná őket a beolvadástól a magyarságba, melynek közös védelme alatt testvéri egyetértésben megfér annyi különféle hitvallás.

A nagy átalakulás immár minden irányban megkezdődött. Természetes, hogy a zsidó vallású magyaroknak minden módon már önérdékből is gyorsítaniok kell azt. Ennek egyik leghatékonyabb eszköze az i s k o l a. A zsidó népiskolaügy javítása a legsürgősebb feladat. Ma inkább csak a nagyobb hitközségek tartanak fen a művelődés és a törvény minden követelményének megfelelő elemi iskolát. A vidéken még sok a hiány, melyet minden áron orvosolni kell, bármi terheket ró is az a sok szegényebb és nem nagyszámú tagból álló hitközségekre. De jusson eszébe mindenkinek, hogy szabad embernek neveli gyermekét s hogy e szabadság előfeltétele a műveltség, melyért semmi áldozat sem lehet túlságos. Az iskolaügy javítása s egészen magyar alapra fektetése a jelen legfontosabb feladatainak egyike. Sokat tettek a zsidók e téren, melyért, tekintve nagy részök szegénységét, föltétlen dicséretet érdemelnek. De még sok is van hátra s habár az ő zugiskoláik semmivel sem ártalmasabbak a műveltségre a keresztény zugiskoláknál, igyekezzenek szabadulni e nyügtől s honosítsák meg minden iskolában kivétel nélkül a magyar nyelvet. Ez a magyarosodás leghathatósabb eszköze; magyarosodni pedig kötelességök és hő óhajtásuk is.

Ezzel karöltve kell járnia a német nyelv kiküszöbölésének az egyházi életből, a szószékről, a hivatalos érintkezésből, vagyis mindenből, a mi nem magát a liturgiát érinti. A német nyelvet a bécsi kormány erőszakolta a zsidókra; a zsidó vallásnak semmi köze a német nyelvhez, semmi köze ahhoz, hogy például a kihirdetések németül történjenek. Ma, midőn a zsidók 56%-a magyar, a magyar nyelvet a hitközségekben a zsidó vallás minden hátránya nélkül vissza lehet helyezni törvényes és természetszerű jogaiba. Sok helyen Megtörtént az már is; de óhajtjuk, hogy mielőbb

megtörténjék minden magyar hitközségben. Ennek azonban egyik előfeltétele, hogy akár orthodox, akár neológ papot — ezt a kérdést én nem érintem, mert ez a belső hit, az egyéni meggyőződés dolga — óhajt is valamely hitközség, választását mindig az állami, a magyar nyelv tudásától tegye függővé.

A politikai jogokkal és a vele szükségképen járó társadalmi szerepléssel, mint már előbb említém, új és komoly terhek hárultak a zsidó vallású magyarokra. Régi igazság, hogy a szabadság sok pénzbe kerül egyeseknek és nemzeteknek egyaránt. Midőn a zsidók a politikailag egyenjogúak nagy kötelékébe léptek, egyszersmind azon kötelesség hárult rájuk, hogy a magyar nemzet összes szellemi, művelődési, hazafias törekvéseit tehetségekhez és anyagi erejükhöz mértén előmozdítsák. Minden osztály, minden népréteg pénzzel is megfizetni köteles azon befolyást, melyet gyakorol, a szerepet, melyet játszik. Noblesse oblige — az egyenjogúság ma olyan törekvések támogatását is kötelességükké teszi, melyekre a zsidóknak az elnyomás idejében nem kellett gondolniok, olyan terheket is ró rájuk, melyektől azelőtt mentve voltak. A magyar napi sajtó, a magyar irodalom és művészet, a magyar nemzetiség érdekében megindított mozgalmak tőlök várják jelentékeny támogatásukat. A régi uralkodó osztályok nemcsak politikai kiváltságaikat, hanem a nemzetiség és nyelv fejlesztése körüli sokféle társadalmi kötelességet is megosztották az 1848 óta egyenjogúsított néposztályokkal. Ezek a kötelezettségek nincsenek ugyan törvényben meghatározva, de ép oly lelkiismeretes teljesítést igényelnek, mint akár a védkötelezettség, vagy az állami adófizetés. Örömmel tapasztalom, hogy a zsidó jótékonyság, az ősrégi erény, mely a legsötétebb rabság idejében nemes ékessége volt a felekezetnek, most a szabadság korában is ékesszóló tettekben szokott nyilvánulni, ha baj vagy elemi csapás sújtja az ország valamely részét. Örömmel tapasztalom, hogy az Arany-szoborhoz bőven folynak a zsidó vallású magyarok adományai. Ez újabb jele annak, hogy egynek érezik magokat a magyarsággal, melynek nagyjai

emlékét kegyelettel őrizik. Haladjanak ez irányban tovább, támogassák tudományos intézeteinket, irodalmunkat s támogassák a most országszerte meginduló mozgalmat, mely az egyes megyékben a magyarságot terjesztő egyesleteket igyekszik létrehozni. Vegyenek részt a magyarság e nagyszerű hódító hadjáratában, vegyenek részt a diadal előkészítésében, segítsék elő az egyes egyesületek létrejöttét azzal, hogy fizető és működő tagjaivá legyenek. Jusson eszökbe, hogy ezt nemcsak a hazafias érzés, hanem önérdék is parancsolja. Az orosz-keleti hitvallású nemzetiségek az ő legelkeseredettebb ellenségeik. Minden talpalattnyi földdel, melyet a magyarság e nemzetiségektől elhódít, az ő ellenségeik száma is csökken. A magyarosodás e nagy harczában a zsidó és nem-zsidó vallású magyarok közt a legerősebb érdekszolidaritás áll fen, s azért a zsidóknak ott kell küzdeniök, minél tömegesebben ott kell küzdeniök a magyarság zászlóvivőinek sorában.

Mindez sok fáradságot, sok pénzt igényel. De csak ismételhetem, hogy a szabad emberre jóval több anyagi terhek hárulnak, mint a szolgára. A társadalom egyre újabb és nagyobb igénynyel lép a polgár, a szabad ember elé, de viszont ad neki nagy és fényes előjogokat, egyéni és vallásszabadságot, vagyonbiztonságot, emberi méltóságának elismerését, külső tiszteletet, a mivel a rabságát viselő ember nem bír s a mi dús kárpótlás a vele járó anyagi terhekért. Nem elég, hogy a törvény megadta a jogegyenlőséget. Hogy a holt betű élő igévé legyen, azt az egyénnek és minden egyes felekezeknek meg kell érdemelnie a saját munkájával, azon társadalmi kötelezettségek teljesítésével, a melyeket törvényben körül írni nem lehet. Meg kell érdemelni a szabadságot s a történelem azt bizonyítja, hogy a mely osztály vagy felekezet hasznosítani nem tudta vagy a közös társadalmi munkából kivonta magát, az tekintélyes állásba jutni vagy abban állandóan megmaradni nem bírt. A kinek van munkakedve, a kinek van egy jó gondolata, egyetlen eszméje, a mely az összeségnek, a hazának hasznot hoz, a kinek van kedve,

tehetsége, erélye embertársai érdekében fáradozni, annak és igazán csak annak van joga a szabadságra. És annak azután van joga is hazáját szolgálni, bármit mondjon az együgyű előítélet és a dölyfös elbizakodottság. A megyei világ nem azért van nálunk hanyatlóban, mert a régi kiváltságolt csa-ládok anyagilag pusztulnak. Egy rész pusztul, a másik nem és ez az utóbbi rész még mindig elég nagyszámú arra, hogy a magyar megyei életbe termékenyítő szellemet leheljen. Nem a számban, nem az anyagi hanyatlásban van a hiba s a baj az, hogy a régi középosztályok kiváltságaik megszűntével régi szellemi fölényüket is veszteni kezdik. Megmaradt ugyan a régi sok igény, de nincs meg többé a produktivitás eszmékben, a munkakedv, a régi kötelességérzet. Ez elemek ma nálunk ugyanazon roppant átalakuláson mennek át, a melyen mindenütt átmentek, a hol a privilégiumok kora már régebben megszűnt s az állam a jogegyenlőség alapján szerveztetett újjá. Konzervatív, részben reakcionárius eszméknek kezdenek hódolni; hátra néznek a múltba s nem előre a jövőbe. Egészben az egykori kiváltságos osztály ma nem vivője többé a szabadelvűség és haladás szellemének; ellenkezőleg rég elavult eszmék mesterséges fölelevenítésével akarja saját osztály érdekeit megvédeni. Egykor a szabadelvűség dicső hadserege belőle újonczozta magát, ma azonban egyre jobban szakít régi dicső hagyományaival s így természetesen — tisztelet az egyes fenkölt szellemű kivételeknek — mint egészet tekintve a zsidógyűlöletnek is főápolója. Tőle a zsidó vallású magyarok jövőre alig várhatják a jogegyenlőség alkotta nagy átalakulások készséges elismerését s a társadalmi emancipáció előmozdítását. Legalább Szabolcsmegye régi nemességének magaviselete után én egyebet nem mondhatok. Az a vármegye, mely 1790-ben ünnepélyes határozattal gonosz rágalomnak bélyegezte a rituális vérvádat, kilenczvenkét év múlva nem előre, hanem ugyanannyival visszahanyatlott, vissza a buta mesék, a tortúrák, az önkénykedés sötét világába s közegeivel ártatlan embereket kínoztat olyan vád miatt, a melyet felvilágosult ősei 1790-ben butaságnak bélyegeztek. E visszaesés, a világrend e bámulatos

felfordulása sok egyébben is észlelhető s észlelhető lesz jövőre még inkább. Ez osztály s a polgári elem közt, melyhez a zsidóság leghazafiasabb, legmagyarabb rétegei tartoznak — az ellentét társadalmilag jövőre nem csökkenni, hanem fokozódni fog. Ez kétségtelen s legyünk tisztában vele már ma, hogy e részről legalább a társadalmi emancipációt folyton nehezíteni, sőt egyenesen gátolni fogják. Ez szomorú, de igaz. Mindenütt bekövetkezett az a hol a polgári osztályok, zsidók és nem-zsidók emancipáltak. A porosz juncker ma ép oly kevésbé akarja polgári származású honfitársát vele egyenrangú társadalmi tényezőnek elismerni, mint a francia legitimista nemes úr. A bajt nem orvosolhatja még a polgári házasság sem, melynek törvényes behozatalát én is hön óhajtom. Az elszegényedett régi urak elveszik a meggazdagodott polgárok, zsidók és nem zsidók dús hozományú leányait, de azért a régi kiváltságoltak s az új emancipáltak közt — ismét felekezeti különbség nélkül — az ellentétek egyre élesbednek, s hogy ez ellentétek csak társadalmilag érvényesülhetnek, politikailag pedig főleg Franciaországban — nem, az nem a régi nemesség akaratán múlik, hanem azon, hogy sehol sincs többé ereje az idő kerekét visszafelé fordítani. A történelem adta tapasztalás, hogy erejüket egy többé el nem érhető célra vesztegetik el, nem tartja vissza a régi kiváltságoltakat a terméketlen oppozíciótól; nagyban és egészben minden modern államban az exkluzivitást képviselik s ma nagyobb mérvben, mint pár évtizeddel ezelőtt. Sem kiváltságai megszűnése, sem anyagi és szellemi hanyatlása nem tudták a francia nemességet az új állami renddel, mely pedig már száz esztendő, kibékíteni. Minden emberi számítás szerint ugyanez történik majd hazánkban is. Az első lépés már megkezdődött; az osztály- és felekezeti ellentétek egyre élesbednek, s habár látszólag csak a hagyományos »Prügelknabe« a zsidók ellen irányul a fordulat, az osztályellentét nemesség s polgárság, a felekezeti ellentétek katolikusok és a nem-katolikusok közt ma élesebbek mint huszonöt év óta.

Egyelőre a városi polgárság megbízható szövetségére sem számíthatnak a zsidó vallású magyarok a társadalmi emai¹ czipáció elismerésére irányuló törekvéseikben. A várora polgárság gazdagabb és felsőbb része a középnemesség után indul; őt utánozza még előítéleteiben is. A kevésbé vagyonos osztály részben nem magyar, részben elzárkózik és ke latolt körében, csekély műveltségével mindig a szűkkeblű nyárspolgári szempontoknak hódolt. Egyelőre ő is azokká tart, kik a zsidók ellen bujtogatnak. A kicsinyes önért a felekezeti szűkkeblűség még ma annyira uralkodik rajta, hogy észre sem veszi a mozgalom távolabb eső céljait s nem látja, hogy a zsidó hajszok után a többi emanczipáltakra, a zsidók után a városi polgárságra, a városi értelmiségre kerülhet a sor. Míg csak a zsidókat bántják, ez elem örvendve nézi a hecczetket. De csakhamar kiábrándítják őt is az események. Ha látni fogja, hogy most már ő van a soron, majd máske gondolkodik. Pedig miért ne kerülne a sor ő reá? Mi célja lenne az egész reakzionárius mozgalomnak, ha csak ország 4¹/₂ %-át-át tevő s legnagyobbbrészt szegény lakossága ellen irányulna? Hisz ezért nem érdemes új világrendet teremteni, melyhez az első lépés a zsidóság elleni mozgalom! volt. Ha majd a polgári elem tapasztalni fogja, hogy ő is épen úgy feláldoztatik egy törpe kisebbség önzésének és hatalmi vágyainak, mint a zsidók; hogy ő neki, jogai, jelentősége csorbítása céljából épen úgy csinálnak — formai akad rá — afféle tiszta-eszlári esetet, mint a zsidóknak; hogy a dölyfös elbizakodottság reá ép oly megvetőleg néz, mint a zsidókra; hogy fiai bármi tehetségesek és szorgalmasak, épen oly kevésbé boldogulhatnak a közpályákon, mint a zsidók — és mindezt látni, tapasztalni fogja keservesen — akkor majd a polgárság is észre tér s a haza zsidó és nem-zsidó emanczipáltjai együtt fognak a modern jogeszmék, a szabadság és haladás zászlajáért harcolni.

Ma azonban nem itt van, hanem egy más elemben a zsidók természetes szövetségese, támasza és igaz barátja. Ez osztály a magyar parasztosztály, az az osztály, mely épen úgy emlékezik még a sok százados rabigára, a

sok százados kizsákmányoltatásra, az alig eltemetett múlt keserű napjaira, mint a zsidók. A magyar parasztság gondolkodásmódja józan és becsületes; tőle távol áll az irigység, a fanatizmus, az otromba gőg és az elbizakodott szivtelenség. Becsületesen dolgozik ő is, mint a zsidó, a kivel az együttlakás, a folytonos közvetlen érintkezés és a gazdasági érdek ezer meg ezer szála fűzi össze. Ezt a kapcsolatot igyekezzenek a zsidó vallású magyarok minél szilárdabbá tenni. A józan, munkás parasztban keressenek támaszt egyrészt a csöcselék kicsapongásai, másrészt a középosztályok köréből jövő gyűlöletes bujtogatás ellen. Ma is a zsidó az, kivel a paraszt a legszorosabban érintkezik nemcsak üzleti, hanem bizalmas ügyeiben is. Ápolják, gondozzák a zsidók a viszonyt egyrészt általános emberi tekintetből, de másrészt azért is, hogy a magyar parasztszályal együttesen védhessék meg a politikai harcokban a megtámadott szabad» elvűség és jogegyenlőség ügyét. Igyekezzenek jó viszonyban lenni minden kivel, ne provokáljanak egy néposztályt, egy társadalmi réteget sem. De ne feledkezzenek meg arról, hogy valódi jó barátok csak a parasztságot tehetik. Gondozzák, fejlesztik tehát e barátságot, kerüljenek minden összeütközést, legyenek a parasztság érdekeinek becsületes támogatói, önzetlen tanácsadói; legyenek örömben és bajban, jó és rossz napokban azok, kikhez a parasztság bizalommal fordulhat jó szóért, segélyért. Ez elemeket igyekszik elhalászni előlök a reakció tábora. De míg ő csak azért csábítgatja magához a parasztságot, hogy e nagy néposztály segélyével a saját hatalmi céljait valósítsa meg, a zsidó vallású magyarok nem osztályérdekből igyekezzenek megnyerni annak hajlamát. Tegyék magokat minél inkább hasznosakká oly módon, hogy a parasztság anyagi virulását, boldogulását előmozdítsák. E célra igen alkalmasnak mutatkozik a paraszt-egyletek alakítása, melyek külföldön a kisbirtokos, a földművesek anyagi érdekeinek ápolására oly hatékonyaknak bizonyultak.

Ez egyletek akként szervezkednek, hogy egy vagy több falu birtokos parasztsága egyletté alakul, melynek célja a tagok számára olcsó hitelt szerezni, tömeges és együttes

eljárással olcsóbb és célszerűbb tűz- és jégkár-biztosításról gondoskodni, a vízszabályozási, útépitési munkákat a társulás útján előmozdítani, a földművelést javítani, bizonyos gazdasági bajok orvoslását a közös fellépés tekintélyével siettetni, szóval minden téren közhasznú és reformáló tevékenységet kifejteni. Alapszabályokat könnyű ily egyletek számára készíteni, hisz Németország sok részében számos efféle egy-3 let működik valóban áldásosán, üdvösen az egyes tagokra s az összeségre egyaránt. Ez egyleteket hazánkban meg-; honosítani szép és közhasznú feladat, melynek valósítására legelői a zsidó vallású magyarok vannak hivatva. Ok azok, kik a parasztságba ékelve élnek az ország minden részében; ők azok, kik a parasztsággal a legsűrűbb és legközvetlenebb érintkezésben állanak s ők azok, kiknek kiválóan érdekökben áll, hogy köztük és a parasztság közt az érdekszolidaritás és a kölcsönös jó viszony a legszilárdabb, legbensőbb legyen. A nagy urak által hirdetett ködös-homályos szocialista tanok és ábrándok ellenében ők tehetik a legtöbb szolgálatot az országnak azzal, ha a gyakorlati tevékenység terére lépnek s oltalmukba veszik azt a derék, munkás, józanul gondolkodó magyar néposztályt, mely emancipálásának gyakorlati hasznát sokban ép oly kevéssé érzi, s mint ők, melyen basáskodni még ma is annyian formálnak jogot, mint ő rajtok. E néposztály anyagi helyzetének javítása nagy és dicső nemzeti feladat, mely azonban csak hosszú és nehéz munkával lehetséges, E nagy és nehéz munkára legelői a zsidó vallású magyarok vannak hivatva. Ne ijedjenek vissza a munkától s dolgozzanak szívós erély-lyel a magyar parasztság anyagi helyzetének javításán, jóakarata, bizalma, barátsága kiérdemlésén, mert ezzel saját jogi állásukat, személy- és vagyonbiztosságukat szilárdítják meg.

A tiszta-eszlári eset elmúlik; lassan-lassan föltáruul a gaszág egész nagysága s eloszlik a homály, mely a hivatalos gonosztevők ez antiszemita csínyjét borítja. A bűncsinálók azonban nem szűnnek meg soha; az okok, melyek-, bőii e gyalázatos történetet koholták, megmaradnak. Bete-
meti a sír a gyűlölködőket, de a gyűlölet, a sárga irigység,

a lelketlen gőg az megmarad. Két kibékíthetetlen elv tusakodik itt egymással: a dologtalan herék gyűlölködése a társadalom becsületes munkásai iránt, az irigy léhaság bosszankodása a szorgalmas munka sikerei fölött. A ki nem tud, vagy nem akar dolgozni, bármely osztályhoz vagy felekezet-hez tartozik, az mindig megveti a munkát és szorgalmat, s más ember legbecsületesebb fáradozásának termékét is azzal rágalmazza, hogy furfanggal, csalással, uzsorával szerzetett. És különösen ma, midőn a legexotikusabb praedikátumokat is előszedegetik a lomtárból, s az emberek nem a saját munkájok, szorgalmuk, jellemök, tehetségük szerint, hanem öseik érdeme alapján emelnek jogigényt a polgári tiszteletre, az állami tisztségekre; ma midőn a becsületes munka iránti tisztelet teljesen megingott, midőn minden vagyon szerzési módját gyanúsítják, ellenben a hivatalos hatalommal való botrányos visszaéléseket, köz- és árva-pénzek bűnös elsikkasztását, a megvesztegetést, a legnyilvánvalóbb bűntényeket kegyesen leplezgetik és elsimítják, a zsidó vallású magyarok a társadalom munkás dolgozó osztályaihoz csatlakozzanak. Azokkal szövetkezzenek, azokra támaszkodjanak, a kik épen úgy nehéz munkával keresik kenyerüket mint ők, s ne sokat várjanak azoktól, kik nem ismerhetik a munka értékét, mert nem kell dolgozniuk, hisz nemeslevelük fölmenti őket a munka szüksége alól. A becsületes munkaképezi azt a szoros kapcsolatot, mely a zsidó és n_e_m-zs_i_d_ó m_a_g_y_a_r_s_á_g legnagyobb részét egy testvérré egyesíti. Igyekezzenek e kapcsolatot a zsidók minél szorosabbá tenni, fektessék jogegyenlőségük alapját a velők azonos érdekű társadalmi osztályok szolidaritásának sziklájára és akkor nincs mit félniük, A reakció most készülő fergetege ezt a közös bástyát megingatni nem fogja.

M_a_g_y_a_r_o_s_o_d_á_s, szabadság, h_a_l_a_d_á_s — ez a szent jelszó, mely egyedül vezetheti győzelemre a zsidó és nemzsidó vallású polgárokat. Hasztalan igyekeznek közöttük mesterséges válaszfalakat emelni; hasztalan rágalmaz-zák előtök a zsidót, hasztalan akarják őket egymástól elr-

míteni. Az élet erősebb, mint a buta szenvedély s a magyar népnek természetes esze fel fogja a raffinirt gonosztevők üzelmeinek veszélyeit. Hasztalan a rágalom; hasztalan igyekeznek tiszta-eszlári rémtörténetekkel elidegeníteni zsidót és keresztényt. A tényleges viszonyokon megtörnek az efféle üelmek, melyek hozhatnak és hoztak egyesekre bűt, fájdalmat, ártatlan üldözést, de egészben mégis hatástalanok maradnak. Sem a társadalmi sem az üzleti kapcsolatok nem bírták széttöbbantani, mert a társadalmi és üzleti kapcsolatok egyaránt egészséges alapokon nyugszanak. Minő zajt ütöttek azzal, hogy a keresztény ne adjon — ne vegyen zsidótól és zsidónál. Es mi lett az eredmény? Semmi. Én is azt mondom a keresztény vallásúaknak: Ne vegyetek zsidótól semmi olyat, a mit kereszténynél jobban és olcsóbban megkaphattok! Én is azt mondom nekik: Ne adjátok el búzátokat, gyapjútokat, borotokat zsidónak, ha azt keresztény jobban megfizeti. De hogy ti nemzsidó vallású polgárok praemiumot adjatok valakinek azért, mert keresztlevele van; hogy rossz portékáját drágábban vásároljátok meg s jó terményeiteket olcsóbban adjátok neki, mert a vallás jogcímén többet akar rajtatok nyerni, azt ugyan megtehetitek, de hogy okosan cselekedtek-e, arra csak magatok feleljetek! És végre nemzsidó vallású magyarok, azt is mondják nektek: ne vegyetek kölcsönbe pénzt zsidótól. Én erre azt felelem: Ne vegyetek kölcsönt senkitől, akár zsidótól, akár kereszténytől, mert adósságot csinálni mindig baj, mindig veszedelem. Az adósságcsinálás öli meg nálunk a középosztályt s fenyegeti válsággal a parasztságot is. Munka és takarékoság a társadalom, viszonyainknak megfelelő törvények és azok lelkiismeretes végrehajtása az állam részéről ez az mire zsidó és nemzsidó vallású magyarnak olyan szüksége van, mint egy falat kenyérre. Ez eszmék érdekében egyesüljön a haza minden jó polgára felekezeti különbség nélkül. Az egyetértés, a közös testvéri munka vezethet e célra s nem a gyűlölet és szenvedély, mely soha, mióta a világ áll, bajt nem orvosolt, reformot nem hozott létre, hanem mindig csak új bajokat teremtett. Ez egyetértésre azonban szükséges, hogy felekezeti különbség nélkül fenn-

maradjon az eddigi törvényes jogalap s a jogegyenlőségben lássa mindenki azt a közös szent lobogót, melyet védeni a haladás és szabadság minden barátjának kötelessége. A nemzsidó magyaroknak föltétlenül el kell ismerniök kettőt:

Először azt: hogy az egyenjogúsítás megdönthetetlen, végérvényes tény, mely a közhaza szabadságának egyik leg-szilárdabb alapja.

Másodszor azt, hogy az egyenjogúsításnak gyakorlati következményei vannak; hogy a régi exkluzivitást megszüntette s ma a zsidónak jelleméhez s képzettségeihez mérten nyitva áll minden pálya, minden élethivatás. A jellem és a képesség legyen az irányadó minden egyes ember megítélésénél, de tetteiért mindig csak az illető maga felelős s egyesek bűneit egy egész felekezetre róni nem szabad.

Ez égbekiáltó igazságtalanság lenne, mert mindenki maga felelős tetteiért s egyénileg ítélendő meg. Vessék meg a keresztények, üldözzék a bűnöst; védjék meg saját érdekeiket gondosan; ne rövidíttessék meg magokat semmiben, de viszont ne bántsák azt, a ki őket nem bántotta, s tiszteljék a törvényadta jogokat mindenkiben. Gondolják meg, hogy ő nekik, mint többségnek, szintén vannak kötelezettségeik a kisebbség iránt s ha ők nem tudnak igazságot, méltányosságot, kíméletet gyakorolni, ezzel a kisebbséget is elriasztják kötelességei komoly teljesítésétől.

A kisebbségek közé tartozik e hazában a zsidó valóságú lakosság. Ne feledje el a kisebbség, hogy szigorú felügyelet és ellenőrzés alatt áll, mely rögtön észreveszi minden hibáját, minden mulasztását s mely szeret a szűnyogból elefántot csinálni. Ehhez képest szabályozza életét, magaviseletét, polgári és társadalmi kötelezettségei teljesítését az egyén és az összeség. Ne feledje továbbá, hogy az előítélet még mindig ellene van s hogy tehát jogai gyakorlásában, társadalmi föllépésében mindenkor a legfinomabb tapintatot kell tanúsítania. Az ezredéves elnyomás vége még sokkal közelebb esik hozzánk s a ma élő nemzedék nagy része még sokkal szolgálabb, lealázottabb helyzetben látta a zsidóságot, semhogy a jogegyenlőséggel meg tudna barátkozni, semhogy

gyakorlati hatásait el tudná fogadni s a zsidót egyenrangú polgártársának elismerhetné. Ez előítéleteket szintén számba kell venni. Különben is a zsidóság alsóbb elemeinek politikai, társadalmi és gazdasági nevelése még csak most kell dődt s ez valamint a régi előítélet az értelmes, hazafias zsidó rétegekre is szükségessé teszi, hogy ez idő szerint sok olyanról le tudjanak mondani, a mire elvben a szigorú törvény szerint kétségkívül joguk van.

Mik tehát a kölcsönös teendők? A nem-zsidó magyarok részéről a jogegyenlőség tartalék nélküli elismerése, a zsidó vallásúak részéről tapintat a jogok gyakorlásában és mindkettejük részéről forró ragaszkodás a közös hazához és a magyar nemzetiséghez — ez az, amire szükségünk van önboldogulásunk és Magyarország, a magyar állam fentartása érdekében. Van a magyarságnak ellensége bőven, az országon kívül és azon belül is. Ne szaporítsuk tehát a bajt; hazaáruló az, a ki a közeledő nagy politikai katasztrófák pillanatában vizályt hint azok közé, kiknek vállvetve keli majd a közös ellenséggel szembe szállaniok. Ha üt egyszer a végzetes óra, olyan tengernyi ellenség rohanja meg a magyarságot, hogy rá lesz szorulva, a haza legutolsó fiának szeretetére is. Honszerelmet pedig csak attól lehet követelni, kitől a haza maga sem vonjál meg vonzalmát, ki iránt igazságot, méltányosságot, s ha kell jóakaró elnézést is tud gyakorolni.